

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Problematika kyberšikany z pohledu pedagogů základních škol vzdělávajících
žáky se sluchovým postižením

The issue of cyberbullying from the perspective of primary school teachers
educating pupils with hearing impairment

Alena Jandusová, DiS.

Vedoucí práce: Mgr. Anna Kubičková

Studijní program: Speciální pedagogika (B7506)

Studijní obor: B SPPG (7506R002)

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Problematika kyberšikany z pohledu pedagogů základních škol vzdělávajících žáky se sluchovým postižením potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 27.4. 2020

Chtěla bych poděkovat své vedoucí bakalářské práce Mgr. Anně Kubíčkové za odborné vedení a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování této práce.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá problematikou kyberšikany z pohledu pedagogů vybraných základních škol. Hlavním cílem této práce je zjistit pohled pedagogů vybraných základních škol na problematiku kyberšikany.

Teoretická část se zaměřuje na vysvětlení pojmů šikana a kyberšikana, jejich bližší specifikace, prevenci a řešení. V praktické části se výzkumné šetření kvantitativního charakteru zaměřuje na postoje pedagogů k fenoménu kyberšikany. Dotazníkovým šetřením bylo zjišťováno, jak kyberšikanu vnímají pedagogové základních škol, které se zaměřují na vzdělávání žáků se sluchovým postižením. Také bylo zjišťováno, zda respondenti znají tento pojem a jak by jednali při jeho výskytu u svých žáků.

Tato práce slouží k uvedení do problematiky kyberšikany pro studenty, rodiče i učitele. Nabízí možnosti prevence a postupy řešení kyberšikany, nejen u žáku se sluchovým postižením.

KLÍČOVÁ SLOVA

šikana, kyberšikana, prevence, sluchové postižení

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with the issue of cyberbullying from the perspective of teachers of selected primary schools. The main objective of this thesis is to find out the perspective of teachers of selected primary schools on the issue of cyberbullying.

Theoretical part is focused on the explanation of the concepts of bullying and cyberbullying, their closer specification, prevention and solution. In the practical part, the quantitative research character focuses on the teacher's view on the phenomenon of cyberbullying. The questionnaire survey examined how cyberbullying is perceived by elementary school teachers who focus on the education of pupils with hearing impairment. It was also examined whether respondents knew the term and how they would behave if cyberbullying occurred in their pupils.

This work presents cyberbullying to students, parents and teachers. It offers the possibilities of prevention and procedures for dealing with cyberbullying, not only for pupils with hearing impairment.

KEYWORDS

bullying, cyberbullying, prevention, hearing impairment

Obsah

Úvod	7
1 Šikana	8
1.1 Definice.....	9
1.2 Příčiny	9
1.3 Rozdělení	10
1.4 Účastníci šikany	11
1.4.1 Agresor	11
1.4.2 Oběť	12
1.4.3 Přihlízející.....	13
1.5 Prevence a řešení šikany	13
2 Kyberšikana	15
2.1 Definice.....	16
2.2 Specifika kyberšikany ve srovnání se šikanou	17
2.3 Účastníci kyberšikany	18
2.3.1 Oběť	18
2.3.2 Agresor	19
2.3.3 Přihlízející.....	20
2.4 Nástroje kyberšikany	21
2.4.1 Mobilní telefony	21
2.4.2 Stolní počítač, tablet, notebook	22
2.4.3 Internet.....	22
2.5 Projevy a formy kyberšikany	23
2.6 Specifika sluchového postižení ve vztahu ke kyberšikaně	26
3 Prevence a řešení kyberšikany	28
3.1 Role školy v boji proti kyberšikaně	29
3.2 Role rodiny v boji proti kyberšikaně	30

3.3	Projekty a organizace zabývající se problematikou kyberšikany	31
4	Výzkumné šetření	34
4.1	Metoda sběru dat.....	34
4.2	Výzkumný vzorek.....	35
4.3	Analýza získaných dat	36
4.4	Shrnutí výsledků šetření.....	48
	Závěr.....	50
	Seznam použitých informačních zdrojů	52
	Seznam příloh	57
	Seznam tabulek a grafů.....	58

Úvod

Tato práce se zabývá poměrně novodobým jevem v oblasti rizikového chování žáků, a to kyberšikanou. Jelikož se jedná o závažný fenomén, který se čím dál častěji dostává do českých škol, každý, kdo přichází do styku s žáky a studenty, by měl mít o tomto tématu alespoň základní znalosti. Kyberšikana může žáky velmi ovlivnit ve všech sférách života a následky takového jednání si mohou nést po celý život.

Hlavním cílem práce je zjistit pohled pedagogů vybraných škol na problematiku kyberšikany. Dalším cílem je představit problematiku kyberšikany a nabídnout různé strategie, jak jí předcházet a řešit ji.

První část práce se zabývá klasickou školní šikanou. Seznamuje nás s jejími příčinami, rozdělením, vymezením účastníků a v neposlední řadě nastiňuje, jak probíhá prevence a řešení šikany.

Následuje rozsáhlejší kapitola o kyberšikaně, která je stěžejním tématem této práce. Nejdříve je pojem definován a jsou porovnána specifika kyberšikany s klasickou šikanou. Následuje podrobnější vymezení, kdo je oběť kyberšikany, typy agresorů a role přihlížejících. Další podkapitola se zabývá nástroji, které může agresor využívat, následují projevy a formy kyberšikany tak, jak je vymezují různí autoři. Poslední část této kapitoly se věnuje specifikům sluchového postižení ve vztahu ke kyberšikaně. Zdůvodňuje, proč tato skupina může být potenciálně více ohrožena než žáci bez speciálně vzdělávacích potřeb.

Poslední kapitola teoretické části je zaměřena na prevenci a řešení kyberšikany, a to z hlediska toho, jakou roli zde hraje škola a rodina. V této kapitole jsou také uvedeny některé projekty a organizace zabývající se touto problematikou, jelikož mohou sloužit jako inspirace a poskytovat různé možnosti řešení tohoto fenoménu.

Praktická část práce popisuje výzkumné šetření, provedené na třech pražských školách zabývajících se vzděláváním žáků se sluchovým postižením. Kvantitativní šetření se zaměřuje na kyberšikanu z pohledu pedagogů a zjišťuje, zda jsou pedagogové s pojmem seznámeni a schopni kyberšikanu nejen řešit, ale i jí předcházet.

1 Šikana

Šikana na školách není novým trendem a agrese u dětí je problémem na celém světě. Mnoho týmů, ať už psychologů nebo speciálních pedagogů, se zabývá výzkumy šikany a agresivity dětí, za účelem stanovení nejefektivnější prevence a řešení (Stejskal in Kolář, 2001). Šikanou označujeme opakované chování, jehož cílem je ublížit nebo trýznit druhou osobu. Mluvíme o ni v případě, kdy je oběť z jakéhokoli důvodu vůči agresorovi bezbranná (Říčan 1995). V posledních letech se mluví o nárůstu šikany. Příčinou nemusím být jen faktický počet nárůstu případů šikanovaných dětí, ale také větší informovanost a zájem veřejnosti o této problematice. Důležitou roli zde má i rozmach informačních a komunikačních technologií, který klasickou šikanu, tak jak ji chápe většina laické veřejnosti, posouvá k méně nápadným formám. Výsledkem je nepřímá agrese, která dodává pachateli pocit anonymity a bezpečí (Janošová, 2016).

Šikana je jistá forma lidské agrese. U Agrese můžeme odlišovat její biologický základ, tedy instinkty, které nás v určité situaci vedou k agresivnímu chování. Tento pud může být vybíjen i jiným způsobem, a to například sportem. Agresi také můžeme chápat jako naučené chování, může se jednat jak o vypozorované chování ostatních nebo o vlastní zkušenost, kdy díky agresivnímu činu získáme nějaký prospěch. Z těchto situací si především děti ukládají do paměti takzvané scénáře chování, které využívají v obdobných situacích. Scénáře se postupně formují v zásady a na jejich základě dítě dospívá k názorům, hodnotám a postojům, ovlivňující jeho chování ve společnosti (Říčan, Janošová, 2010).

Mezi první země, které se začaly zabývat šikanou dětí ve školním prostředí, patří Norsko. Profesor Dan Olweus vytvořil anonymní a dodnes mezinárodně uznávaný dotazník, určený pro žáky a studenty. Také definoval šikanu jako agresi, která se opakuje a je soustředěna proti jedinci či skupině. Dalšími zeměmi, které se začaly zajímat o šikanu na školách byly například Velká Británie, USA, Japonsko nebo Holandsko. U nás pojem šikana poprvé zavedl psychiatr Petr Příhoda v roce 1989 (Říčan, 1995), když veřejně promluvil o existenci šikany v socialistické armádě (Říčan, Janošová, 2010).

Šikanování má své důsledky nejen pro oběť, ale i pro agresora. Hlavní problém spočívá zejména v dlouhodobosti šikanování a její závažnosti. Následky si dítě může nést i po celý život (Bendl, 2003)

1.1 Definice

Slovo šikana je odvozeno z francouzského slova *chicane*, jenž znamená obtěžování, týrání nebo sužování (Říčan, 1995).

Definici pojmu šikana nalezneme v literatuře mnoho, přesto se jejich podstata výrazně neliší. Vašutová (2005, str. 233) definuje šikanu jako „*násilné ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který není schopen ze situace uniknout a nedokáže se bránit*“. Vágnerová (2009) ve své definici zdůrazňuje, že se jedná o ubližování úmyslné a opakované, fyzické či psychické podoby. V metodickém pokynu ministryně školství, mládeže a tělovýchovy, je šikana definována jako „*agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli, které se v čase opakuje (nikoli nutně) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně a/nebo v případě šikany učitele také profesionálně*“ (MMŠT, 2016, str. 1).

V zásadě můžeme říci, že se jedná o šikanu, pokud problematické chování naplňuje znaky záměrného a cíleného ubližování, které se opakuje a je zde zřetelný nepoměr sil mezi účastníky, přičemž dochází ke snižování lidské důstojnosti (Bittmannová, Bittmann, 2016).

1.2 Příčiny

Šikana nemá jedinou, nebo hlavní příčinu. Její vznik ovlivňuje mnoho faktorů, může se jednat o faktory biologické, psychické, ale i sociální. Velmi často tak můžeme hovořit o sklonu k agresivitě, který je podporován nevhodným způsobem výchovy (Bendl, 2003). Dle Říčana (1995) nelze šikanu jen odsuzovat a mařit, nýbrž je potřeba vzniklé situaci porozumět. Nevnímáme ji jako jednoznačnou, stejně zdůvodnitelnou věc, ale je třeba na každou vzniklou situaci použít odlišný přístup a řešení. Některé příčiny šikany mohou být na první pohled postřehnutelné, jiné můžeme objevit jedině až když se do problému více ponoříme.

Vašutová (2005) uvádí některé z příčin šikany ve školním prostředí, jako například špatnou informovanost pedagogů o problematice, neadekvátní komunikaci mezi dospělými nebo absenci vztahu mezi žákem a pedagogem. Kolář (2011) ve své knize *Nová cesta k léčbě šikany* hovoří o dvou zásadních motivech, a to krutosti a touze po moci, ale i o dalších, které jedince vedou k agresivnímu chování. Mezi tyto další motivy patří například upoutání pozornosti, žárlivost, potřeba konat něco velkého nebo překonání pocitu osamělosti. Bendl

(2003) mezi příčiny šikanování také zahrnuje osobnostní rysy žáků a různé vnější a vnitřní faktory, které na žáky působí. Například kulturní prostředí či klima školy.

1.3 Rozdělení

Metodický pokyn k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (MMŠT, 2016) uvádí následující podoby šikany:

Přímá šikana – může mít podobu verbální, neverbální nebo fyzickou. Může jít například o nadávky nebo výhrůžky, urážlivá gesta či zvuky, bití, tahání za vlasy či kopání oběti.

Nepřímá šikana – cílem nepřímé šikany je oběť psychicky a emocionálně terorizovat či poškodit její společenské postavení. Příkladem jsou pomluvy, ponižování, ničení pověsti v kolektivu, vedoucí k sociální izolaci oběti.

Kyberšikana – jedna z nejčastějších forem. Typickým příkladem je zakládání falešných profilů, zveřejňování ztrapňujících videí na webech nebo urážení oběti na internetových fórech nebo sociálních sítích. Tomuto tématu se v této práci budeme více věnovat v dalších kapitolách.

Dále můžeme šikanu dělit například na škádlení (které je nejčastějším a nejdéle trvajícím typem), vylučování ze skupiny a fyzické napadení či obtěžování (Field, 2009). Vágnerová (2009) druhy a formy šikany rozlišuje podle trojdimenzionální mapy, podle níž můžeme dělit agresi na fyzickou a verbální, aktivní a pasivní, přímou a nepřímou. Na základě kombinací uvedených pojmů, pak rozlišujeme přímé projevy agresora.

Poněkud odlišné rozdělení forem šikany uvádí Kolář (2011):

Šikana podle typu agrese – prostředku týrání	Fyzická, psychická a smíšená šikana, kyberšikana – jako specifická forma psychické šikany
Šikana podle věku a typu školy	Šikana mezi předškoláky, žáky prvního stupně, uční, gymnazisty..., šikana mezi vysokoškoláky

Šikana z genderového hlediska	Chlapecká a dívčí šikana, homofobní šikana, šikana chlapců vůči děvčatům, šikana dívek vůči chlapcům
Šikana odehrávající se ve školách s různým způsobem řízení	Na jedné straně škola s demokratickým vedením a na straně druhé škola, případně výchovný ústav, kde je tvrdý hierarchicko-autoritativní systém
Šikana podle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů	Šikana neslyšících, nevidomých, tělesně postižených, mentálně retardovaných žáků apod.

Tab. 1. Základní formy šikany (Kolář, 2011, str. 78)

1.4 Účastníci šikany

Nikdy nelze zcela přesně určit, kdo bude agresorem nebo obětí, i přesto můžeme z chování, rodinného prostředí a výchovy některých jedinců zpozorovat, s jakou rolí se ztotožňují (Martínek, 2009). Existuje však mnoho důvodů k potřebě dítěte jiné šikanovat, jedním z nich může být vrozená agresivita a mála schopnost vcítění se do druhého. Tyto rysy pak mohou nastavené normy v rodině, školním prostředí nebo mezi vrstevníky podpořit (Field, 2009). Role agresora a oběti se také mohou proměňovat. Žák, který je v jednom kolektivu agresor, se při přestupu do kolektivu jiného, může stát obětí a naopak (Vágnerová a kol., 2009).

1.4.1 Agresor

Pro označení osoby, která se dopouští šikanování je používán pojem agresor nebo nejpřesnější výraz šikanující (Říčan, Janošová, 2010). Při řešení šikany je důležité neopomenout, že i dítě v roli agresora potřebuje pomoc (Vágnerová a kol., 2009). Field (2009) uvádí typické chování agresora jako nepřátelské, nelaskavé, napjaté.

Jedná se o jedince, který manipuluje se svým okolím, své kroky plánuje, často využívá agrese jako řešení svých sporů a vybití frustrace. Dítě, které šikanuje je typické svou touhou být dominantní, ovládat druhé a bez ohledu na ostatní se prosazovat (Říčan, 1995). Martínek (2009) shledává základní příčinu, která vede dítě k záměrnému ubližování druhému, v rodině. Také rozlišuje pět typů agresorů:

Hrubý, fyzický – takový agresor využívá nad obětí svou fyzickou sílu a převahu. Intelekt těchto pachatelů je ve většině případů v nižším pásmu. Často se jedná o jedince, který kruté zacházení zažívá i v domácím prostředí a ve škole svou oběť trestá tím, co jemu bylo nepříjemné.

Jemný, kultivovaný – agresor, který stojí v pozadí celé šikany, děti kolem něj plní jeho rozkazy. Může se jevit jako „třídní hvězda“. V přítomnosti pedagoga se často chová velice slušně a nezištně. V rodině většinou zažívá velmi tvrdou výchovu.

Srandista – jedinec, který si nepřipouští starosti a zodpovědnost, baví ostatní žáky svými vtipy v nudných situacích. Při přistižení u šikanování se brání žák tím, že o vše šlo jen v žertu. Rodina takového agresora často prosazuje volný styl výchovy, hranice jsou zde nejasné.

Spouštějící ekonomickou šikanu – agresor, který svým majetkem, například nejnovějším mobilním telefonem, zasahuje do rozvržení třídního postavení. V rodině je zřetelně preferováno materiální zajištění před citem a souzněním s dítětem.

1.4.2 Oběť

Obětí šikany se může stát naprosto kdokoli. Zvláště ohrožené jsou děti s hendikepem, rasovou odlišností nebo ze sociálně slabších rodin (Říčan, 1995). Nejčastějšími oběťmi se stávají děti z rodin, kde se prosazuje příliš ochranná výchova (Vágnerová 2009). Zvláštní obětí šikany může být tak zvaná reaktivní oběť. Jedná se o žáka, který se střídavě stává obětí i agresorem. Takové dítě má problémy v sociálních situacích, neumí být asertivní a může být přehnaně citlivé při kritice. Střídavě používá pasivní a agresivní způsoby chování. (Field, 2009).

Martínek (2009) uvádí, čtyři typy obětí:

Oběti na první pohled rozpoznatelné, které sami vysílají signály o své slabosti, jsou zamlklé a bojácné a jejich rodiče doma často ubíjejí jejich vlastní aktivitu.

Oběť přehnaně ochraňovaná, nejčastěji ze strany matek, které si neuvědomují potřebu dítěte se osamostatnit.

Hendikepovaní žáci, kteří se stávají oběťmi šikany velice jednoduše, a to i přes nejlepší zájem učitele, který dítě v integraci se třídou podporuje.

Obětí se také velice často stávají **učitelské děti**, a to z důvodů, které mohou spustit sami pedagogové, například přilepšováním v hodnocení, nebo v představách ostatních žáků.

1.4.3 Přihlízející

Tuto skupinu můžeme charakterizovat jako „*skupinu jedinců s nedostatečnou nebo snižující se mírou občanské statečnosti, s rozptýlenou zodpovědností*“ (Vágnerová a kol., 2009, str. 88). Znaky takové skupiny jsou: neohlásí násilí dospělé osobě, nebrání oběť a agresora nezastaví, násilí tolerují a mohou se i aktivně v šikanování angažovat. Žákům, kteří se ocitli v roli přihlízejících neboli „mlčící většině“ je také důležité věnovat pozornost. Nejen oběť, ale i přihlízející šikaně mohou být vnitřně zraněni a nést si důsledky. Při řešení šikany ve třídním kolektivu, by se tedy s přihlízejícími mělo zacházet jako s obětí (Vágnerová a kol., 2009).

1.5 Prevence a řešení šikany

„*Škola má ze zákona jednoznačnou odpovědnost za vytváření a udržování bezpečného prostředí, za ochranu žáků a jejich zdraví a za předcházení vzniku jakýchkoli forem rizikového chování na škole, tedy i šikany.*“ (MŠMT, 2016, str. 1). Obecně platí, že je lepší šikaně na školách předcházet než ji následně odstraňovat. Preventivních opatření proti šikaně je mnoho. Liší se od sebe rozsahem (mohou být prováděna v rámci tříd či celých škol), cílovou skupinou (agresoři, oběti, celé skupiny) nebo mohou vycházet z odlišných principů působení na žáky (Bendl, 2003). Jsou školy, které mají kvalitně propracované programy proti šikanování, ale na druhé straně najdeme i takové školy, které se podrobněji šikanou nezabývají. Do vzdělávací programů mohou být začleněna různá témata, souvisejících se šikanou. Pro představení tématu žákům mohou být použity nejrůznější knihy nebo filmy zaměřující se na tuto tematiku. Jiným způsobem prevence může být zařazení výcviků asertivity, účinné komunikace nebo posilování sebevědomí žáků (Field, 2009).

Šikaně lze čelit za předpokladu vytvoření vhodných podmínek a respektování stanovených zásad. Hlavní je připustit si možnost, že na škole šikana existuje. Důležitým faktorem pro řešení šikany je také ochota obětí oznámit jednotlivé případy, kdy k šikaně došlo (Bendl, 2003). Školy musí mít zpracované školící programy nejen pro zaměstnance, ale i pro rodiče svých žáků. Škola by měla rodičům poskytovat informace o svých preventivních programech, ale i nabízet různé osvětové materiály týkající se tématu šikany. K proškolení lze využít jak vlastní zaměstnance, tak především odborníky (Field, 2009).

Řešení šikany právní cestou je dosti problematické. V některých případech může dojít k trestnému stíhání agresora. V mnoha případech však k trestnému stíhání nedochází z důvodu nedostatečného věku pachatele. Neznamená to však že proti agresorovi nelze zakročit. Těžší stupně šikany by měly být řešeny soudem pro děti a mládež. Rodiče agresora mohou být také trestně odpovědní, jelikož mají odpovědnost za výchovu svých dětí. Pokud tuto povinnost zanedbávají, mohou být obviněni z ohrožování mravní výchovy mládeže. V neposlední řadě nese za šikanování odpovědnost i škola, a to v případě, kdy vznikne jakákoli škoda (na věcech, ale i psychickém a fyzickém zdraví), tudíž mohou rodiče požadovat náhradu této škody (Martínek, 2015).

2 Kyberšikana

V dnešním světě moderních technologií mají děti nepřehledné množství způsobů, jak trávit svůj volný čas. Jedním z prostředků, který většina mladé generace volí je počítač a jiné technologie využívající internet. Žákům je internet velkým zdrojem informací, ale i rychlým prostředkem komunikace. Chybí jim však v tomto on-line prostředí dostatek zkušeností a nejsou schopni předcházet rizikům, která moderní technologie mohou přinášet. (Vágnerová a kol., 2009). Nejčastěji se jedná o skrytou formu šikany a ohrožuje zejména děti mezi devátým a patnáctým rokem (Procházka a kol., 2014). Kyberšikana je specifická tím, že se s ní můžeme setkat kdykoli a kdekoli, může se šířit velmi rychle a dosáhnout nepředvídatelných rozměrů (Vágnerová a kol., 2009). Útok agresora ve virtuálním prostředí nelze na rozdíl od klasické šikany předvídat. Anonymní prostředí internetu dodává agresorovi pocit bezpečí. Jeho útoky mohou oběť zastihnout kdekoli a jsou nepředvídatelné (Kožíšek, Písecký, 2016).

Kyberšikana mezi žáky je poměrně nový fenomén a neexistuje mnoho vědeckých studií, které se tímto tématem zabývají (Národní centrum bezpečnějšího internetu, 2017). Výzkumy z českého prostředí prováděny v letech 2009 a 2010 ukazují, že většina dětí pojmu kyberšikana nerozumí a jen malému vzorku z nich byl tento pojem adekvátně vysvětlen ve škole. Oba výzkumy, ačkoliv jejich metodologie a čas sběru dat nebyly shodné, prokázaly, že minimálně 10 % žáků českých škol se stalo obětí kyberšikany (Rogers, 2011).

Důvodů, proč kyberšikana vzniká, může být nepřehledné množství. Jednou z příčin může být, že kyberšikana je ve společnosti tolerována, často za ni nikdo nepřijímá následky a je považovaná, v jisté míře, za běžný způsob komunikace on-line. Vznik kyberšikany ve školním prostředí může také podpořit nuda, konflikty ve třídě, ale i mezi kulturami, změna v třídním kolektivu a proměna přátelství. Nemalou roli hraje také zveřejňování osobních informací na internetu (Národní centrum bezpečnějšího internetu, 2017).

V následujících bodech si představíme pojmy kyberprostor, a moderní technologie, které s kyberšikanou úzce souvisí.

Kyberprostor

Kyberprostorem nazýváme komunikační prostředí, které je tvořené propojením počítačů po celém světě. Jedná se o infrastrukturu digitální komunikace a informací na síti. Zároveň do kyberprostoru patří i lidé, kteří informace na síti stahují, sdílejí a tím prostředí

zásobují. Toto nové virtuální prostředí přináší nejen výhody, například zde mohou vznikat nové nehmotné produkty, ale i nevýhod, jednou z nich jsou nebezpečné formy chování. Kyberprostor je prvkem, který postupem času mění nejen člověka, ale i celou společnost (Šmahaj, 2014).

Moderní technologie

Moderní technologie, nazývané také jako informační a komunikační technologie nebo zkratkou ICT, žáci považují za naprosto normální a přirozenou věc, která je běžnou součástí jejich života. Existuje několik nástrojů moderních technologií jako je mobilní telefon, digitální fotoaparát a videokamera, internet, tablet, stolní počítač nebo notebook. Prostřednictvím mobilních telefonů a internetu získáváme přístup k zasílání SMS zpráv, hovorům, různým aplikacím, ale i sociálním sítím, webkamerám, e-mailům a dalším (Čech, Zvoničková, 2017).

2.1 Definice

Definice kyberšikany nalezneme v literatuře mnoho. Jedná se o dynamický, stále se vyvíjející a poměrně nový jev (Černá a kol., 2013). Někteří autoři kyberšikanu považují za zcela nový fenomén, jiní zastávají názor, že moderní technologie jen vytvořily nový prostor pro klasickou šikanu (Boyd, 2017).

Procházka a kol. (2014, str. 288) definuje kyberšikanu jako „*individuální či skupinově úmyslné zneužívání informací nebo elektronické komunikace vedoucí k záměrnému a opakovanému obtěžování či ohrožování jedince nebo skupiny šířením poškozujících textů, obrázků apod.*“.

S jinou definicí kyberšikany ve své knize pracuje Kožišek a Písecký (2016, str. 62), jenž definují kyberšikanu jako „*jakékoliv chování, jehož záměrem je vyvést z rovnováhy, ublížit, zastrašit nebo jinak ohrozit oběť za pomoci moderních informačních technologií (zejména pak internetu nebo mobilního telefonu).*“

Kyberšikanu také můžeme vymezit pěti základními prvky kterými jsou opakovanost nerovnováha moci, pro oběť nepříjemné a ubližující jednání, využití elektronických médií a záměrnost. Opakovanost může být způsobena nejen samotným agresorem, ale i přihlížejícím publikem, například prostřednictvím přeposílání fotografie či videa zraňující oběť nebo připisováním komentářů. Nerovnováha moci, představuje rozložení sil na straně agresora a oběti. U tradiční šikany se projevuje především ve fyzické a sociální převaze agresora nad

obětí. U kyberšikany může agresor být fyzicky i sociálně slabší než oběť. Nerovnováha sil spočívá v tom, že téměř nelze zamezit přístup agresora k oběti. Agresor si velmi často oběť dovede najít i když oběť například zruší svůj předchozí profil. Dalším prvkem mocenské nerovnováhy je publicita. V internetovém prostředí oběť neví, kdo vše přihlíží jejímu trápení a často se nemůže proti šíření obsahu účinně bránit (Ševčíková a kol., 2014). Jistou nerovnováhou moci může být také mezigenerační rozměr kyberšikany, kdy i mladí lidé mohou trýznit dospělé osoby, tak jak by mimo virtuální prostředí nedokázali (Rogers, 2011). Pro oběť nepříjemné a ubližující jednání je obdobný znak jako u klasické šikany. Pokud oběť jednání takto nevnímá, nejedná se o kyberšikanu, ale o takzvané on-line obtěžování nebo projev vrstevnického škádlení (Ševčíková a kol., 2014). Využití elektronických medií je základním znakem kyberšikany. Může se odehrávat v různých on-line prostředích jako jsou sociální sítě, hry, různé webové stránky a další. Záměrnost znamená úmyslné jednání agresora, které má za cíl ublížit, uškodit oběti a úzce souvisí se znakem, že agresorovo jednání je pro oběť nepříjemné a ubližující (Černá a kol., 2013).

Kyberšikana mezi dětmi a dospívajícími je velmi závažná. Děti si mohou ubližovat prostřednictvím internetu dvěma způsoby. Úmyslně, kdy si jsou vědomi svých činů a neúmyslně, kdy si následky svého jednání neuvědomují. Neúmyslným projevem kyberšikany, mohou být například situace, kdy se nevinný žert, fotografie nebo video umístěné na internetu způsobuje oběti psychickou újmu (Čech, Zvoníčková, 2017).

2.2 Specifika kyberšikany ve srovnání se šikanou

Kyberšikana a šikana mají hodně společného a mohou se i vzájemně prolínat. Přesto by se tyto dva rozdílné pojmy neměly zaměňovat. Obecně můžeme kyberšikanu od šikany rozlišit na základě rozdílu v anonymitě, nezávislosti na místě, technických dovedností dětí a absencí fyzického střetnutí (Čech, Zvoníčková, 2017).

Na rozdíl od školní šikany probíhající na fyzické úrovni, kyberšikana nemá na oběti dopad fyzický, ale emocionální (Rogers, 2011). Oběť kyberšikany na sobě nemá krvavá zranění ani roztrhané oblečení. Neviditelnost přímých důsledků kyberšikanování má za následek, že okolí oběti těžko rozezná, co se doopravdy děje. Oběti se tak hůře dostávat pomoci, především v případě, kdy skutečnost, že se stala obětí kyberšikany, neohlásí (Hulanová, 2012).

Agresor kyberšikany si od své oběti pomocí moderních technologií udržuje odstup. Nemusí tak být v přímém fyzickém kontaktu s obětí. Tím se také cítí bezpečně, skrytý pod anonymitou. Jelikož nevidí přímé následky svých činů, jeho pocit viny a vědomí, že svým chováním druhým působí bolest, je do značné míry omezen (Rogers, 2011). Na základě odstupu aktérů, oběť nemůže útoky na svou osobu předvídat, ani se jim vyhnout (Hulanová, 2021). Agresor svou oběť může zastihnout v jakoukoli denní dobu, v jakékoli situaci (Rogers, 2011). Zasahuje do soukromí oběti, a ta se cítí neustále pod tlakem (Hulanová, 2012).

V případě klasické šikany si oběť nadávky a ponižování nemusí pamatovat. U kyberšikany má ale oběť možnost se k projevům agrese vůči své osobě neustále vracet. E-maily, textové zprávy nebo zveřejněné dokumenty jsou oběti dostupné a někdy se od nich těžko odpoutává. Napsaná krutá slova pak mají mnohem větší vliv na psychiku oběti, než slova mluvená (Hulanová, 2012).

Mladí lidé také umí mnohem lépe pracovat s moderními technologiemi než někteří dospělí, jelikož vyrůstali v jiném prostředí. Dnešní doba však vyžaduje alespoň minimální znalost těchto technologií po celé společnosti. U žáků je znalost, moderních technologií, vyžadována častěji, a to zejména ve školním prostředí. Příkladem může být zadávání úkolů nebo evidování známek prostřednictvím internetu. Díky tomu se stává, že dítě má v kyberprostoru prakticky volnou ruku a rodiče mohou zajistit jen málo kontroly nad tím co jejich dítě na síti dělá. Když jde dítě ven, každý rodič chce vědět kam, s kým a kdy se vrátí. Pokud dítě tráví čas doma a na internetu, tyto otázky odpadají a rodič může podlehnout iluzi, že doma dítěti nic nehrozí (Čech, Zvoníčková, 2017).

2.3 Účastníci kyberšikany

Při charakteristice účastníků kyberšikany, ale i šikany se uchylujeme k osobním charakteristikám, a to proto, abychom byli schopni identifikovat ve skupině jedince, kteří se mohou stát agresory či oběťmi. Je však potřeba si uvědomit, že kyberšikana i šikana jsou především skupinový fenomén. Na jejich vzniku mají podíl dysfunkční vztahy, sociální role a normy, struktura či procesy v kolektivu (Ševčíková a kol., 2014).

2.3.1 Oběť

Charakteristika obětí u kyberšikany je obdobná jako u šikany. Navíc se oběti kyberšikany mohou stávat děti, které normálně z řady nevybočují, nejsou nijak zvláštní, ale

v on-line prostředí jsou zranitelné (Ševčíková a kol., 2014). Větší riziko stát se obětí kyberšikany hrozí těm jedincům, kteří jsou závislí na mobilních telefonech či počítači. Stále však platí, stejně jako u šikany, že jsou to jedinci, kteří mají sníženou schopnost se takovým útokům bránit (Hulanová, 2012). Více ohrožené jsou také děti, které o sobě na internetu zveřejňují větší množství osobních informací. Agresori pak tyto informace mohou zneužívat a opakovaně oběti kontaktovat, aniž by je znali osobně (Ševčíková a kol., 2014).

Pokud se žák stane obětí kyberšikany, odlišuje se nezvyklými projevy ve svém chování. Náhle ztrácí zájem o používání mobilního telefonu nebo počítače nebo se může snažit vyhýbat školnímu předmětu výpočetní techniky/mediální výchovy. Dítě je neklidné, roztěkané či vystrašené, ať už při příchozí SMS zprávě nebo čtení nového emailu. Vyhýbá se rozhovorům na téma trávení volného času na internetu. U obětí kyberšikany se může vyskytovat i problém s usínáním nebo noční můry (Martínek, 2015).

2.3.2 Agresor

Agresorem kyberšikany nemusí být jedinec, který je fyzicky silný, jako to většinou bývá u šikany, ale může jím být prakticky kdokoli, kdo je alespoň trochu zdatný v moderních technologiích (Hulanová, 2012). Pachatele kyberšikany může k takovému chování vést více faktorů. Mezi tyto faktory patří uvolnění nahromaděné agrese, potřeba uznání a získání pověsti, pocit sounáležitosti ve skupině, demonstrace vlastní síly, ale i strach či obava z vlastního selhání (Národní centrum bezpečnějšího internetu, 2017). Impulsem agresora pro takovéto chování často bývá snaha ostatní pobavit, přičemž si neuvědomuje přesah virtuálního světa do reálného prostředí (Čech, Zvoníčková, 2017).

Nejen u oběti, ale i u agresora můžeme pozorovat jisté změny v chování. Dítě skrývá svou činnost na počítači, když se blíží dospělá osoba nebo se odmítá bavit o tom, co zrovna dělá. Tráví u počítače nezvykle dlouhou dobu, někdy až do noci. Je podrážděný v případech, kdy mu je používání počítače nebo mobilního telefonu odepíráno. Zakládá a využívá mnoho on-line účtů, i pod falešnou identitou. Jeho reakce u počítače bývají přehnané například častým smíchem. Je důležité ve školní praxi věnovat zvýšenou pozornost situacím, kdy se u počítače tvoří hloučky dětí a společně se smění nějakému obsahu (Martínek, 2015).

Kavalír (2009) vymezuje 4 typy agresorů kyberšikany podle jejich chování. Jedná se o pomstychtivého andílka, agresora bažícím po moci, sprosté holky a neúmyslného kyberagresora. Jednotlivé typy od sebe rozlišují styly, způsoby a motivy kyberšikanování.

Pomstychtivý andělek

Sám sebe za agresora nepovažuje. Většinou kyberšikanu zažil na vlastní kůži z pozice oběti. Je přesvědčený, že svým jednáním, sebe nebo druhé chrání a zajišťuje spravedlnost (Kavalír, 2009). Motivem může být jednání oběti s kterým agresor nesouhlasí (Martínek, 2015). Důležité při práci s tímto typem agresora je, aby pochopil, že sám páchá zlo (Kavalír, 2009).

Bažící po moci

Kyberšikanováním demonstruje svou autoritu a potřebu ovládat druhé za využití strachu obětí. Obvykle vyžaduje publikum a svým jednáním se chlubí druhým. Kyberprostor agresora posiluje, jelikož se cítí anonymní a může se chovat, jak se mu zlíbí (Kavalír, 2009).

Sprostý holky

Obvykle se jedná o kyberšikanu mezi dívkami. Agresor jednání vnímá jako zábavu a kyberšikana se často odehrává ve skupině. Jednáním se agresor snaží získat popularitu (Kavalír, 2009). Obvykle je kyberšikana „sprostých holek“ přesně plánovaná. Oběť je vytipovaná nejčastěji jako „konkurentka“ agresora (Martínek, 2015). Často končí, pokud členové skupiny nenajdou v jednání takové zalíbení jako očekávali (Kavalír, 2009).

Neúmyslný kyberagresor

Tento typ agresorů také nevnímá své jednání jako kyberšikanu. Před ostatními uživateli se přetvařují, vydávají za někoho jiného. Nejednají záměrně, bývají pod vlivem svých emocí, vztekli nebo frustrovaní, a tak si neuvědomují následky svých činů (Kavalír, 2009). Své jednání považují za srandu či vtip a neřeší, že jím může někomu ubližovat (Martínek, 2015).

2.3.3 Přihlízející

Přihlízejícím kyberšikaně se může stát prakticky kdokoliv (Vágnerová a kol., 2009). Mají vždy velkou roli. V případě, kdy někdo proti kyberšikaně nebo šikaně otevřeně vystoupí, může tak zabránit jejímu pokračování. Bohužel ve většině případů nikdo z přihlízejících nevystoupí a svým mlčením demonstruje tichý souhlas s chováním agresora (Ševčíková a kol., 2014). Vágnerová (2009) také zmiňuje faktor šíře publika. Divákem kyberšikany se může stát prakticky kdokoliv s přístupem na internet. Agresorovi mnohdy stačí přidat jednu ponižující fotografii oběti a spustí se kolotoč sdílení a rozšiřování snímku i naprosto cizími lidmi. Ševčíková a kol. (2014) rozlišuje přihlízející na šest skupin. Ti, kteří

agresora aktivně podporují v kyberšikanování a zároveň se sami zapojují. Ti, kteří agresora podporují, ale osobně se nezapojují. Ti, kteří agresora podporují, ale veřejně to nedávají najevo. Ti, kteří jsou jen pozorovateli, agresora nepodporují a nijak se nezapojují. Ti, kteří s kyberšikanou nesouhlasí, ale otevřeně to nedají najevo. A ti kteří, s kyberšikanou nesouhlasí, snaží se zastat a pomoci oběti.

2.4 Nástroje kyberšikany

Nejčastějšími nástroji neboli prostředky kyberšikany jsou počítače a mobilní telefony s připojením na internet (Procházka a kol., 2014). Dříve byly jednotlivé nástroje moderních technologií používány každý zvláště, dnes již lze jednotlivé nástroje propojit a agresor tak může dosáhnout téměř neomezeného přístupu ke své oběti. Mezi nástroje kyberšikany mimo následujících patří také digitální fotoaparát nebo videokamera (Čech, Zvoníčková, 2017).

2.4.1 Mobilní telefony

Mezi pozitivní využití mobilních telefonů můžeme řadit komunikaci prostřednictvím textu, obrazu a hovoru, hraní her, přístup na internet a psaní e-mailů, pořizování fotografií a videí i využití v nouzových situacích. Ale jako většina moderních technologií mohou být také mobilní telefony zneužívány agresory kyberšikany. Jednou z možností je i pořizování a šíření fotek či videí, které jsou pro oběť ponižují (Národní centrum bezpečnějšího internetu, 2017). Mobilní telefony se mohou snadno stát prostředkem pro opakované a vytrvalé zasílání zpráv, které mají výhrůžný či útočný obsah. Velmi často se také jedná o neustálé prozvánění oběti, útočné telefonáty nebo i situace, kdy agresor po přijmutí hovoru jen mlčí. Jiná forma využití mobilního telefonu spočívá v jeho krádeži. Agresor své oběti mobilní telefon odcizí a následně jím obtěžuje jiné osoby, oběť je pak mylně považována za agresora (Rogers, 2011).

V dnešní době ale mobilní telefon neslouží jen pro komunikaci nýbrž, je považován i za určitý módní doplněk. Žáci se mohou hodnotit podle toho, kdo má modernější mobilní telefon a tím určovat, kdo je ve skupině více oblíben. Pokud dítě vlastní starší model mobilního telefonu, může být kolektivem odstrkovan či ponižován. V případech, kdy takový žák dostane nový moderní telefon, mohou se role obrátit, a on se stane tím kdo ponižuje ostatní. Další nebezpečí spojené s mobilními telefony mohou představovat aplikace speciálně vyvinuté pro chytré telefony. Nejvíce využívané jsou takové, které poskytují svým uživatelům zdarma hovory a zprávy svým blízkým. Jedná se například o Skype, Viber, WhatsApp nebo Facebook Messenger. Existují také aplikace, které umožňují různé úpravy

fotografií a střih videí. I ty se tak mohou stát nástrojem, jak ublížit ostatním. (Čech, Zvoníčková, 2017).

2.4.2 Stolní počítač, tablet, notebook

Stolní počítač je dětmi a mladistvými využíván hlavně pro hraní počítačových her, jelikož představuje stabilnější zázemí a komfort. V dnešní době už není hlavním zdrojem, jak se dostat k internetu a ostatním výhodám moderních technologií. Nahrazují ho jiné nástroje, které jsou přenosné, menší a dostupnější. Jsou to především tablety a notebooky. Výhodou tabletů i notebooků je jejich přenosnost, snadné ovládání, přístup na internet a možnost pořizovat fotografie a videa. Pro agresora kyberšikany může být také výhodou, že lze rychle schovat, pokud například záznamy oběti pořizuje tajně (Čech, Zvoníčková, 2017).

2.4.3 Internet

Internet je síť, která propojuje všechny, tak, že prostřednictvím jakéhokoli počítače, ale i jiných zařízení, můžeme navázat kontakt s kýmkoli jiným téměř na celé planetě (Čech, Zvoníčková, 2017).

E-mail

„E-mail je rychlý, levný a snadno se požívá“ (Hulanová, 2012, str. 43) Jednoduché podmínky, za kterých je možné vytvořit e-mail pod falešnou identitou nebo pseudonymem, vedou k tomu, že agresor může svou oběť obtěžovat, aniž by se bál odhalení (Rogers, 2011). Pro kyberšikany je e-mail využíván především proto, že díky němu může agresor odesílat zprávy, například s kompromitujícím obsahem, během chvíle velkému množství lidí (Hulanová, 2012). Agresor také může oběti prolomit heslo a posílat nevhodné emaily osobám v adresáři nebo oběť registrovat na různé webové stránky či schránku úplně zrušit (Čech, Zvoníčková, 2017).

Webové stránky a blogy

Agresoři mohou vytvářet hanlivé blogy nebo webové stránky o svých obětech, kde mohou zveřejňovat nejen osobní informace a oběť diskreditovat před ostatními, ale i vytvářet různé ankety a o oběti získávat informace prostřednictvím jiných osob (Rogers, 2011). Webové stránky či blogy vytvořené pro účel kyberšikany mohou obsahovat například videa a fotky, které jsou upravovány a zesměšňují oběť. Mohou také obsahovat osobní informace o oběti jako je například její jméno a bydliště (Hulanová, 2012).

Sociální sítě

Sociální sítě umožňují snadné a rychle spojení s ostatními osobami a sdílení různého obsahu, jako jsou fotografie, videa a komentáře ve spojení se zábavou. Bohužel jsou také využívány i k šíření pomluv a drbů (Rogers, 2011). Obsah, který na sociálních sítích uživatelé zveřejňují, je rychle dostupný všem v seznamu přátel a uživatel je tak většinu času pod dohledem někoho dalšího (Hulanová, 2012). Mladí lidé mohou také pod tlakem okolí na to, aby měli co nejvíce přátel, přijímat žádosti od úplně cizích lidí a ohrozit tak své bezpečí. Agresoři i zde mohou vytvářet falešné profily a pod skrytou identitou kontaktovat své oběti (Rogers, 2011). Mezi nejrozšířenější sociální sítě u nás patří Facebook, Instagram, Twitter, Youtube, Ask.fm (Kožíšek, Písecký, 2016).

Instant messaging

Rychlá forma komunikace, která může mít za následek ztrátu bariér a útok na oběť jak jedincem, tak i skupinou (Rogers, 2011). Dalším nebezpečím při využívání těchto prostředků, může být zneužití cizího přístupu a rozesílání zpráv s urážlivým obsahem (Národní centrum bezpečnějšího internetu, 2017). Tuto formu komunikace využívají například Skype nebo ICQ, (Rogers, 2011). Instant messaging umožňuje svým uživatelům sledovat, kdo je právě on-line, komunikovat s nimi a přeposílat různé soubory. Proti emailu má jednu výhodu, a to tu, že komunikace probíhá v reálném čase (Hulanová, 2012).

Chat

Chatovací místnosti mohou být nejen prostorem pro navázání nových kontaktů a komunikace, ale i místem kde může docházet k zastrašování a vyhrožování oběti. Jsou také velmi využívaným způsobem navázání komunikace mezi uživateli při hraní on-line her. (Rogers, 2011). Agresor zde může navázat s obětí přátelství pod falešnou identitou a získané informace využít například pro rozšiřování pomluv nebo k vydírání oběti (Národní centrum bezpečnějšího internetu, 2017). „*Při chatování si nikdy nemůžete být jisti, kdo je na druhé straně*“ Hulanová, 2012, str. 46)

2.5 Projevy a formy kyberšikany

Formy a projevy kyberšikany se liší na základě prostředí, ve kterém se dějí (Černá a kol., 2013). Vágnerová (2009) uvádí širokou škálu projevů kyberšikany. Jedná se o situace, kdy se dítěti někdo snaží ukrást osobní údaje, nakazit jeho počítač viry, zasílá nežádoucí emaily, napadá ho v on-line diskuzích nebo vytváří webové stránky, na kterých dítě veřejně

ponižuje. Pod kyberšikanu zahrnujeme i případy, kdy zbitou oběť agresor nafotí či nahraje a materiály zveřejní na internetu.

Formy kyberšikany můžeme rozdělit na přímé a nepřímé. Daleko častější jsou přímé formy kyberšikany, kdy agresor pracuje sám. Nepřímé jsou prováděny v zastoupení. V případě, kdy za agresora pracuje někdo jiný, nazýváme takovou osobu komplicem. Komplic může oběti například krást hesla a nabourávat se do internetových účtů (Martínek, 2015). Poněkud odlišné rozdělení uvádí Černá a kol. (2013). Rozlišuje nepřímé formy kyberšikany na sociální, verbální a neverbální. Příkladem sociální formy je vylučování z on-line skupin, u verbální formy se můžeme setkat s rozšiřováním pomluv prostřednictvím internetu a v případě neverbální formy se jedná o agresorovo vydávání se za někoho jiného. Přímé formy rozlišuje na fyzické, verbální a neverbální. V případě fyzické formy se jedná například o pořizování nevhodných fotografií a jejich umístění na internet, u verbální hovoříme o zasílání obtěžujících e-mailů nebo SMS zpráv a neverbální formou přímé kyberšikany může být například rozesílání výhružných obrázků.

Formy kyberšikany můžeme také vymežit podle toho, zda se děje s přítomností publika nebo bez přítomnosti publika na veřejnou a soukromou (Szotkowski, Kopecký, 2018).

Mnoho autorů pro formy kyberšikany užívá odlišné dělení a pojmenování. Vymezení pojmů se pak vzájemně prolíná. Rogers (2011) uvádí také následující druhy kyberšikany. Předstírání, kdy se agresor skrývá pod cizím jménem. Prozrazení a podvody, kdy agresor zveřejňuje citlivé informace o oběti, které získal například výhružkou nebo když se vydával za někoho jiného. Většinou se jedná o tajemství nebo intimní informace, které by sama oběť o sobě nezveřejnila. Dalším druhem kyberšikany je vyloučení oběti z on-line skupiny. Ostatní formami kyberšikany jsou flaming, obtěžování, pomlouvání a cyberstalking. Tyto a další formy podrobněji vysvětlíme v následujícím textu.

Flaming

Pojem flaming může být v českém prostředí překládán jako nářez. Jedná se o agresivní útoky prostřednictvím internetových diskuzí (Rogers, 2011). „*Jsou to vědomě nepřátelské, urážlivé a nemístné komentáře ke všemu s cílem naštvat, rozčílit, beztrestně a zdarma reagovat na každou hloupost*“ (Čech, Zvoníčková, 2017, str. 52). Obecně jde o napadání na diskuzních fórech nebo pod konkrétními příspěvky. Agresor své útoky stupňuje a může dojít

až k výhrůzkám. Pokud se s takovýmto jednáním setkáme, doporučuje se v takových diskuzích nepokračovat, případně nahlásit a blokovat diskuzi (Kohout, 2017).

Obtěžování

V tomto případě se jedná o cílené zasílání útočných zpráv (Rogers, 2011), nebo pořízení fotografií či videa, která dále agresor využívá k trápení oběti (Čech, Zvoníčková, 2017). Mezi další formu obtěžování můžeme také zařadit situaci, kdy agresor zapíše emailovou adresu své oběti do hromadných seznamů a té je následně zasíláno velké množství nevyžádané pošty (Martínek, 2015).

Pomlouvání

Cílem pomlouvání je poškodit pověst a vztahy oběti. Provádí se prostřednictvím rozšiřováním drbů či lží (Rogers, 2011). Na internetu může mít také podobu psaných komentářů pod jakoukoli tvorbu oběti nebo zakládání skupin, blogů a webových stránek namířených proti oběti. Agresor či agresoři nemusí své pomluvy zakládat na pravdě (Čech, Zvoníčková, 2017). Martínek (2015) užívá pojmu outing, který definuje jako rozšiřování nepravdivých zpráv týkajících se oběti.

Cyberstalking (kyberpronásledování)

Probíhá opakovaným obtěžováním oběti a zahrnuje i výhrůžky a zastrašování (Rogers, 2011). Obtěžování může mít různý průběh a jeho intenzita se pomalu zvyšuje. Důležité je, že při cyberstalkingu jsou využívány prostředky komunikační techniky, jako jsou SMS zprávy, e-maily nebo sociální sítě a další. Není snadné útokům agresora cyberstalkingu zabránit. Doporučuje se však nejdříve vyjádřit jasně, že o jeho kontaktování nemá oběť zájem a dále s agresorem nekomunikovat. Je důležité veškerou komunikaci nemazat a uchovávat, jelikož stalking je trestným činem a uložené materiály mohou složit jako důkazy (Burdová, Traxler, 2014). Hulanová (2012) rozlišuje cyberstalking na přímý a nepřímý. Přímý cyberstalking využívá mobilních telefonů a e-mailů k zasílání nenávistných, zastrašujících či nemravných zpráv oběti. V případě nepřímého cyberstalkingu se jedná o využívání internetu k šíření pomluv či nenávisti vůči oběti. Takovýto obsah je pak zveřejňován na webových stránkách, chatech nebo sociálních sítích.

Phising

Jedná se o krádeže hesel a zneužití nabouraného účtu (Martínek, 2015). Je to technika, při které se agresor kyberšikany dostává k citlivým údajům, jako jsou hesla k on-line účtům nebo čísla kreditních karet (Čech, Zvoníčková, 2017).

Webcam trolling

Při tomto jednání agresor, pomocí různých programů dostupných na internetu, zmanipuluje webkameru a při komunikaci pak může schovávat svou pravou identitu, například pomocí videosmyčky (Čech, Zvoníčková, 2017).

Happy slaping

Nahrávání a následné sdílení záznamu fyzického útoku na oběť (Rogers, 2011). Jde o organizované napadení oběti, které je natočeno na kameru či mobilní telefon. Poprvé se „happy slaping“ objevil v Londýně v roce 2004. Jsou i případy, kdy takovéto napadení oběti skončilo smrtí. (Kohout, Karchňák, 2016). Happy slaping je také často spojován s takzvaným internetovým hlasováním, jedná se o hlasování například pod zveřejněným videem na téma: „Kdo si myslí, že si to zasloužil, přidá smajlík.“ a podobně (Martínek, 2015).

2.6 Specifika sluchového postižení ve vztahu ke kyberšikaně

Kyberšikana ohrožuje všechny žáky bez rozdílů, to znamená i žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. V této souvislosti vznikla v roce 2014 metodika Prevence v oblasti prevence šikany a kyberšikany u žáků se SVP jako jeden z výstupů projektu Vzdělávání napříč KHK. Metodika se zabývá popisem kyberšikany a šikany, jejich důsledky a možnostmi prevence a řešení (Ševčíková R., 2014). V poslední době sledujeme nejen nárůstu kyberšikany, ale i jiných projevů sociálně patologického chování. Mezi rizikové jedince patří i osoby se speciálně vzdělávacími potřebami (Skálová a kol., 2012).

Šikana i kyberšikana, u dětí se sluchovým postižením, může probíhat jak na školách speciálně určených pro jejich vzdělávání, tak i ve školách kde je žák se sluchovým postižením integrován do běžné třídy. Výhodou speciálních škol může být menší počet žáků ve třídě a tím větší individuální přístup, více prostoru pro vyjádření a méně komunikačních bariér mezi žáky i učiteli. Jistou nevýhodou může však představovat internátní typ škol, kdy právě zde je prostor, kde může k šikaně docházet. V případě integrovaných žáků může

docházet k šikanování a kyberšikanování v důsledku odlišnosti žáka od spolužáků a komunikačních bariér. (Skálová a kol, 2012).

„Důsledky sluchového postižení závisí na jeho závažnosti, na době vzniku, na jeho včasném diagnostikování a na komplexní specializované péči, která umožní sluchový deficit kompenzovat“ (Vágnerová, 2014, str.202). Jedním z důsledků sluchového postižení je především ztížený způsob komunikace a přijímání informací, a to při učení se v přirozených sociálních situacích (Skálová a kol, 2012). Sluchové postižení výrazně ovlivňuje nejen kvalitu, ale i množství získávaných informací. Sluchová vada sehraává důležitou roli při tom, jaké komunikační schopnosti osoba dosáhne (Barvíková, 2015). Osoba se sluchovým postižením si potřebuje vytvořit takový komunikační systém, který ji umožní komunikovat se slyšící společností. Slyšící společnost využívá ke komunikaci především mluvený jazyk ve zvukové a grafické podobě. Ani získání jazykové kompetence v psaném textu není pro osoby se sluchovým postižením nijak snadné, přesto velmi důležité. Schopnost využívat text je důležitá pro komunikaci nejen prostřednictvím internetu, ale i v běžných sociálních situacích. Může se zdát že získání schopnosti číst a psát není pro osoby se sluchovým postižením nijak složité, jelikož nejsou příliš spojeny se sluchovým vnímáním. Přesto je poměrně složité, především u dětí neslyšících, dosáhnout úplného čtení s porozuměním. Mnohdy ani dospělý neslyšící není schopen porozumět složitějším textům. Špatná znalost českého jazyka může vést ke špatnému porozumění textu (Horáková, 2012). Další problém, který se u osob se sluchovým postižením může objevovat je nízká úroveň sociálního chápání. Žáci mívají problém s vyvozením důsledků svého jednání a nízkou schopnost poznání spontánní či úmyslné události. Často může docházet i k nepochopení některých pojmů. U žáků se sluchovým postižením se také mohou objevovat pocity závislosti, a to hlavně na slyšícím okolí. Jistou roli může hrát i umístění žáků v internátních zařízeních již od útlého věku. Nejčastěji může u osob se sluchovým postižením docházet k narušení chování, pocitům nejistoty, úzkosti a emoční nestabilitě, nevhodnému či agresivnímu chování, narušení pozornosti, zvýšené závislosti na jiných osobách, neschopnost hrát si a problémy se sebehodnocením (Potměšil, 2007).

3 Prevence a řešení kyberšikany

Stejně jako šikana, ani kyberšikana není trestným činem, ale její projevy mohou naplňovat skutkové podstaty některých trestních činů. Jedná se například o vyhrožování, vydírání nebo nebezpečné pronásledování známé také pod pojmem stalking (Rogers, 2011).

Hlavní způsob, jak kyberšikaně předcházet představuje prevence. Prevenci můžeme rozlišovat jako nesespecifickou, kdy se jedná o aktivity k rozvoji zdravého klima ve škole a podpoře dobrých vztahů mezi žáky i pedagogy a prevenci specifickou. Specifickou prevenci dělíme na všeobecnou, která zahrnuje širší společenství, jako je třída nebo škola, selektivní, která se zaměřuje na jedince potenciálně více ohrožené, například na žáky s poruchami chování a prevenci indikovanou, která cílí na situace, kdy už kyberšikana probíhá (Kopecký, Szotkowski, 2017).

Zaručený způsob, jak se chránit před kyberšikanou neexistuje, ale existují postupy, které nás mají bránit před nebezpečím na internetu (Čech, Zvoníčková, 2017). Již malé děti jsou rodiči učeny, že si od cizích lidí nemají nic brát, nikam s nimi chodit, nebavit se s nimi a neříkat jim nic o sobě. Taková pravidla neplatí jen ve fyzickém světě, ale i v tom virtuálním, na internetu (Čech, Zvoníčková, 2017). Je vhodné děti naučit základním pravidlům pro bezpečné používání internetu. Mezi tyto pravidla patří nevěnovat virtuálnímu světu příliš mnoho svého volného času, neublížovat svými činy na internetu druhým, nedůvěřovat všem informacím a lidem, které na internetu potkáme, nešířit nepravdivé informace, nereagovat na komunikaci, kterou sami nechceme a nebát se říci ne, nesdělovat osobní informace (Burdová, Traxler, 2014). Pro běžnou komunikaci tváří v tvář existují pravidla slušného chování v podobě etikety, ve virtuálním světě hovoříme o netiketě. Konkrétních deset pravidel netikety uvádí Virginia Shea (1997) ve své knize Netiquette. Pravidla zdůrazňují především, že člověk nemá zapomínat, že se nachází v kyberprostoru a chovat se jako v reálném světě. Má také respektovat člověka na druhém konci, jeho čas a soukromí. Je také důležité udržovat svůj hněv pod kontrolou, nezneužívat svou moc, odpouštět chyby ostatních a šířit své odborné znalosti.

Pokud se s kyberšikanou v praxi setkáme, měli bychom dodržet základní postup. Neprodleně ukončit veškerou komunikaci a nereagovat na žádné příchozí zprávy od agresora (Martínek, 2015). Takovéto blokování agresora má své opodstatnění pro zamezení dalšího průběhu kyberšikany, není však jediným řešením, jak ji zastavit. I přes blokování může kyberšikana pokračovat (Kopecký, 2011). Nic nemazat a uchovat veškeré pokusy agresora

o kontakt s obětí. Oznámit vše jakékoli autoritě, nejlépe policii ČR. Doporučuje se také změnit svou identitu na internetu, smazat účty na sociálních sítích, založit nový email, obměnit hesla a zajistit si nové telefonní číslo. Kontakt na sebe poskytnout jen osobám, kterým skutečně věříme (Martínek, 2015).

3.1 Role školy v boji proti kyberšikaně

Kyberprostor, ve kterém se kyberšikana odehrává velmi často přesahuje hranice školy. Může se stát, že někteří pedagogové kyberšikanu odmítnou řešit, jelikož ji nepovažují za školní problém. Kyberšikanou by se ale měl zabývat každý pedagog, který se o ni ve školním prostředí dozví. Otázkou je, do jaké míry zasahovat. Pokud kyberšikana zasahuje přímo žáky a děje se v době výuky, musí být zajištěno její přímé řešení. Nejčastěji metodik prevence, by měl rozhodnout o postupu řešení a zda stačí zásah školy nebo bude k řešení přizván odborník. Pro přizvání specialisty může škola kontaktovat Policii ČR, pedagogicko-psychologickou poradnu, středisko výchovné péče, orgán sociálně-právní ochrany dětí a další instituce. Při řešení kyberšikany je vždy důležitým krokem prozkoumat vztahy žáků ve třídě, protože kyberšikana se velmi často objevuje současně s klasickou školní šikanou (Kolář, 2011). Kyberšikana je velmi různorodá, a proto neexistuje postup řešení, který by byl aplikovaný ve všech případech. Je žádoucí, aby pedagogové měli cit pro rozpoznání šikany a její propojenosti s kyberšikanou (Národní centrum bezpečnějšího internetu, 2017). Český výzkum prováděný v roce 2010 ukazuje, že více než polovina agresorů kyberšikany je ze třídy oběti. Každý, kdo kyberšikanu řeší by měl mít dobrou počítačovou gramotnost. Dobrá technická připravenost vede k snadnějšímu dopadení agresora (Kolář, 2011).

Škola jako taková může při řešení kyberšikany velmi pomoci. V první řadě by měla oběť uklidnit a podpořit. Dalším krokem je zajistit dostatek důkazů a zabezpečit, aby se kyberšikana dál nešířila. Důležité je případ kyberšikany dále řešit a informovat rodiče oběti i agresora. Aby škola našla nejlepší způsob řešení a vyvození důsledků, může využít konzultaci s jinými institucemi. V neposlední řadě by škola měla udělat taková preventivní opatření, aby se situace již neopakovala. Lze například zajistit různé preventivní programy pro žáky, školení pro pedagogy. (Kopecký, Sztokowski, 2017).

Žáci by měli být včas poučeni o kyberšikaně a jejích důsledcích, pro tyto účely mohou být zvoleny projektové dny nebo využití nabídky, již zmíněných, preventivních programů (Národní centrum bezpečnějšího internetu, 2017). Při prevenci je důležité žákům nepředstavovat internet jako zlo, na kterém číhá jen nebezpečí. Strašení žáků není v tomto

případě užitečné, je potřeba internet a jeho využití přestavit jako nástroj, který může sloužit k dobru a v některých případech ke zlu. Účinnou metodou prevence je prezentace konkrétních případů. V tomto případě žáci prožívají příběh názorně a učí se správně zachovat a na co dávat pozor (Kopecký, 2011). Zároveň by pedagogové měli věnovat pozornost moderním technologiím, které jejich žáci běžně využívají (Národní centrum bezpečnějšího internetu, 2017). Diskuze s žáky na téma kyberšikany je velmi důležitá a může pomoci předcházet vzniku problému. Při rozhovoru můžeme využívat takových otázek, které žáky příliš netlačí do nepříjemné situace. Můžeme se zeptat, jestli dítě někdo na internetu rozčílil, jakým způsobem, zda se to opakovalo nebo zda z toho cítí strach a podobně. Existují také aktivity, které nabízí další možnosti, jak žákům pomoci porozumět kyberšikaně a rozvíjejí schopnosti dětí, jak být v on-line prostředí v bezpečí (Rogers, 2010).

3.2 Role rodiny v boji proti kyberšikaně

Aby kyberšikana mohla být vůbec řešena, je důležité rozpoznat na dítěti příznaky. Projevují se především změny v chování. Často se oběti kyberšikany uzavírají do sebe, jsou smutné nebo podrážděné. K projevům také patří ztráta zájmů o své dosavadní koníčky nebo i fyzické příznaky jako jsou bolest hlavy, nevolnost a nechut' k jídlu (Winston, 2018).

Děti ve svých rodičích hledají vzor. Aby mohl být rodič správnou oporou pro své dítě a chránit ho v on-line prostředí, musí jeho znalosti kyberprostoru převyšovat ty dětské. Důležitou roli v této oblasti hraje sebevzdělávání. Rodiče by se měli zajímat o pokrok v informačních a komunikačních technologiích a zejména o nových nebezpečích, která mohou jejich dětem hrozit. Pokud je rodič v oblasti ICT na nižší úrovni než jeho dítě, je stěžejní nastavit takovou vzájemnou komunikaci, ve které dítě bude vzdělávat dospělého. Nejen, že se naváže důvěrná komunikace, ale rodič tak získá informace, jak jeho dítě tráví volný čas v on-line prostředí. Důležitá je zde diskuze o tom, jaké služby a proč využívá a upozorňovat na jejich rizika. Pokud dítě užívá služeb sociálních sítí, rodič by se měl stát jeho „virtuálním“ přítelem. Tím získává další informace o tom, s kým se jeho dítě přátelí a jaké informace o sobě zveřejňuje. V diskuzi o on-line prostředí, by rodič neměl opomenout své dítě poučit o tom, že je nezbytné dodržovat pravidla slušného chování (Kohout, Karchňák, 2016).

3.3 Projekty a organizace zabývající se problematikou kyberšikany

Přehled organizací, které se zabývají problematikou šikany a kyberšikany uvádí Vágnerová (2009). Ve své knize zmiňuje rodičovské linky, linky důvěry, internetové poradny, pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, sociální pracovníky a sociální kurátory, neziskové organizace zaměřené na prevenci, dětské psychiatrie a psychiatrické léčebny a také diagnostické ústavy. Rogers (2011) uvádí internetové portály, kde hledat pomoc a získat informace o kyberšikaně. Zmiňuje především Projekt Minimalizace šikany, Projekt E-bezpečí, Národní centrum bezpečnějšího internetu, Kyberšikana.eu a google.cz, který provozuje služby, pro nahlášení nevhodného obsahu nebo funkci bezpečné vyhledávání.

Rodičovská linka a linky důvěry

Rodičovské linky poskytují telefonickou odbornou krizovou intervenci a poradenství především rodičům. Hovory jsou výhradně anonymní a mohou být zpoplatněny jako běžné hovory (Vágnerová a kol., 2009). Dětské krizové centrum (ditekrize.cz, 2020) poskytuje on-line pomoc mimo jiné i dětem které se ocitly v krizi z důvodu rizik spojených s kyberprostorem a šikanou. Nabízí jak nonstop linku důvěry a internetové poradenství, tak i ambulantní služby.

Internetové poradny

Nabízejí přímé poradenství rodičům obětí nebo agresorů, samotným dětem nebo pedagogům. Na anonymní dotazy odpovídají odborníci prostřednictvím neveřejného e-mailu. Mohou navrhnout kroky, jak postupovat a předávat kontakty na specializované organizace. Jednou z poraden zaměřujících se přímo na kyberšikanu je například Internethelpline.cz (Vágnerová a kol., 2009).

Pedagogicko-psychologické poradny

Spadají pod školská poradenská zařízení a jsou v každém českém regionu. Poskytují poradenství především školním dětem, jejich rodičům a pedagogům. Služby pedagogicko-psychologických poraden jsou bezplatné. Mohou nabízet i diagnostiku sociálních vztahů ve třídě (Vágnerová a kol., 2009).

Střediska výchovné péče

Střediska výchovné péče „poskytují bezplatné diagnostické, preventivně-výchovné a poradenské služby dětem, mládeži, jejich rodičům i pedagogům“ (Vágnerová a kol., 2009,

str. 133). Při řešení šikany i kyberšikany pracují přímo s účastníky, třídním kolektivem, rodiči a pedagogy. (Vágnerová a kol., 2009).

Sociální pracovníci a sociální kurátoři

Tito pracovníci jsou součástí systému sociálně-právní ochrany dětí a mládeže. Obvykle sídlí na městských či obecních úřadech a řeší výchovné problémy žáků. Práce sociálního kurátora zahrnuje podporu rodiny v krizové situaci, jeho povinností je však chránit zájmy dítěte (Vágnerová a kol., 2009).

Psychiatrická pomoc

Pro oběti šikany či kyberšikany, ale i žáky s nezvladatelnou agresí a poruchami chování je někdy nutné psychiatrické vyšetření a následná péče. Po rozhovoru psychiatra s dítětem a rodiči, stanoví odborník následnou péči či medikaci (Vágnerová a kol., 2009).

Diagnostické ústavy

Jsou to zařízení, která vykonávají ústavní nebo ochranou výchovu a jsou určeny pro děti a mladistvé, kteří nezvládají respektovat autority a jejich chování není běžné normě. Dítě je do diagnostického ústavu umístěno až pokud selhaly veškeré předešlé snahy rodičů, pedagogů a jiných institucí o nápravu jeho chování (Vágnerová a kol., 2009).

Projekt Minimalizace šikany

Projekt minimalizace šikany se zaměřuje na snižování výskytu šikany a kyberšikany na českých školách. Nabízí vzdělávací programy pro pedagogy základních i středních škol. Projekt také zpracovává tematické materiály pro školy, rodiče i děti (Rogers, 2011).

Projekt E-bezpečí

Podobně jako Projekt Minimalizace šikany, E-bezpečí nabízí vzdělávací programy zaměřené na prevenci a řešení kyberšikany, vytváří metodické materiály a zajišťuje on-line poradnu pro veřejnost (Rogers, 2011). Jedná se o národní projekt, který nabízí informace a pomoc všem uživatelům internetových služeb, ať už se jedná o děti nebo dospělé. Je také důležitým článkem při prevenci on-line kriminality v české republice (e-bezpeci.cz, ©2008-2020).

Národní centrum bezpečnějšího internetu

Národní centrum bezpečnějšího internetu provádí osvětovou činnost o on-line hrozbách na internetu (Rogers, 2010). Zabývá se národními i mezinárodními projekty se

zaměřením na bezpečné užívání moderních technologií, například saferinternet.cz. Realizuje projekty na mezinárodní úrovni jako například eSafety Label+, který je zaměřen na podporu bezpečného internetového prostředí na školách a DS4Y, který poskytuje kurzy pro zaměstnance pracující se skupinami znevýhodněné mládeže. Na národní úrovni se jedná především o projekt Praha bezpečně online a Bezpečně online – Rizika internetu a sociálních sítí (ncbi.cz, 2020).

Kyberšikana.eu

Jedná se o internetovou stránku, založenou studentkami Terezou Ondráčkovou a Monikou Vlachovou. Zaměřuje se na prevenci problémového chování dětí a mladistvých ve virtuálním prostředí internetu (Rogers, 2011).

Horká linka – Kyberšikana

Horká linka – Kyberšikana (horkalinka.eu, 2020) nabízí rychlé ohlášení, odstranění a potlačení jakéhokoli obsahu na internetu, který je předmětem kyberšikany.

Jako poslední projekt bych zmínila **Dítě v ohrožení**. Jedná se o webovou stránku určenou pro pedagogy či vychovatele, kteří mají podezření, že jejich žák je nějakým způsobem ohrožen. Nalezneme zde příklady různých případů ohrožení dítěte, konkrétní projevy, na které se zaměřit a podrobný postup, jak situaci řešit (esynergie.upol.cz, ©2013).

Szotkowski a Kopecký (2017) v příloze metodického doporučení ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních uvádí, že při zachycení kyberšikany je nejlepší taková pomoc, která je nejbližší a nejrychleji dostupná. Doporučují také možnost obrátit se na pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče či psychology.

4 Výzkumné šetření

Výzkumné šetření se zabývá pohledem pedagogů vybraných škol na kyberšikanu. Výzkum zjišťuje, zda jsou pedagogové s pojmem seznámeni a jsou schopni kyberšikanu nejen řešit, ale i jí předcházet. Pedagogové totiž mohou na žáky základních škol působit preventivně a seznamovat je s riziky týkajícími se využívání a zneužívání moderních technologií. Výzkumné šetření je zaměřeno na školy, které vzdělávají zejména žáky se sluchovým postižením, ovšem všechny vybrané školy mají i třídy pro žáky s narušenou komunikační schopností. Tento okruh škol byl zvolen na základě nízkého množství publikací zaměřujících se přímo na kyberšikanu u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

Hlavním cílem výzkumného šetření je zjistit, jak pedagogové základních škol vzdělávající žáky se sluchovým postižením přistupují k problematice kyberšikany.

Výsledky výzkumného šetření by měli poukázat na to, že problematika kyberšikany se netýká jen intaktní společnosti, ale je potřeba jí věnovat zvýšenou pozornost i mezi žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, konkrétně žáky se sluchovým postižením, jelikož ze specifík jejich obtíží může vzniknout větší ohrožení.

Na základě vymezených cílů této práce byly stanoveny následující výzkumné otázky.

1. Jakým způsobem jsou respondenti s problematikou kyberšikany seznamováni?
2. Jaké postupy řešení by respondenti volili při výskytu kyberšikany u svých žáků?
3. Jaké aktivity a zdroje informací využívají respondenti při prevenci kyberšikany?
4. Z jakých důvodů se respondenti domnívají, že jejich žáci jsou více ohroženi kyberšikanou?

4.1 Metoda sběru dat

Pro výzkumné šetření byla zvolena kvantitativní metoda sběru dat, a to dotazníkové šetření. Kvantitativní výzkum podle Gavory (2010, str. 35) „zjišťuje množství, rozsah nebo frekvenci výskytu jevů“, získané údaje se dají například sčítat nebo průměrovat a vyjádřit v procentech (Gavora, 2010). Dotazník (příloha č. 1.), který byl pro toto šetření sestaven, se skládá z 22 otázek. Byly zvoleny otázky uzavřené, polouzavřené a otevřené. Uzavřené

otázky nabízejí respondentům pevně dané odpovědi, polouzavřené otázky nabízejí respondentům, prostřednictvím položky „jiné“, konkrétnější vyjádření své odpovědi a otevřené otázky, neomezují respondenta a nevnučují mu žádnou alternativní odpověď (Gavora, 2010).

Šetření probíhalo v období od února do března roku 2020, kdy byly dotazníky osobně do škol distribuovány a následně po týdnu vyzvednuty. Získaná data jsou zpracována do tabulek (příloha č. 2.) a grafů. Otevřené otázky jsou analyzovány a interpretovány v textu. Přepis doslovných odpovědí se nachází v příloze č. 3.

4.2 Výzkumný vzorek

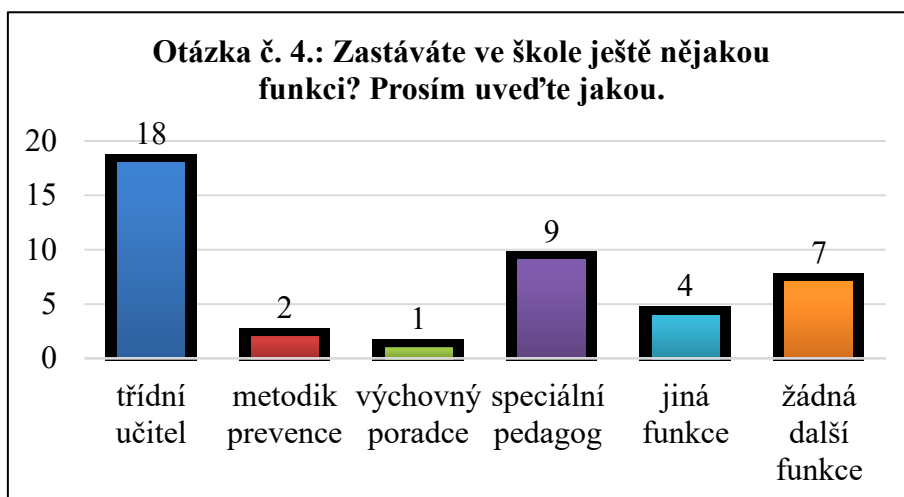
Výzkumný vzorek, pro účely mé práce, tvořili pedagogové na vybraných základních školách. Osloveny byly tři základní školy na území Prahy, které se zabývají vzděláváním žáků se sluchovým postižením. Jednalo se o Základní školu pro sluchově postižené, Praha 2, Ječná 27; Základní školu pro sluchově postižené, Praha 5, Výmolova 169 a Základní školu pro sluchově postižené, Praha 5, Holečkova 4. Celkem bylo rozdáno 40 dotazníků z nichž se vrátilo 31, což představuje návratnost 77,5 %.

Charakteristika výzkumného vzorku je určena prvními čtyřmi otázkami. Bylo zjištěno, že z celkového počtu respondentů se dotazníkového šetření účastnilo 27 (87 %) žen a 4 (13 %) muži. Jejich pedagogická praxe se poměrně lišila. Nejvýše zastoupeni, 13 (42 %) respondenty, byly pedagogové, kteří na škole vyučují více než 10 let. Dále následuje délka praxe 5 až 10 let v zastoupení 8 (26 %) respondentů a délka praxe 2 až 5 let, k níž se přihlásilo 7 (22 %) dotazovaných. Nejkratší dobu praxe dvou let, uvedli 3 (10 %) respondenti.

Dalším zjišťovaným údajem byl stupeň základní školy, na němž respondenti působí. Z dat vyplývá, že 18 (58 %) respondentů vyučuje na prvním stupni. Na školách, kde bylo výzkumné šetření prováděno, bývá první ročník rozložen do dvou let. Z toho důvodu se věk žáků může v jednotlivých ročnících lišit od věku žáků ve školách hlavního vzdělávacího proudu. Na druhém stupni vyučuje 12 (39 %) respondentů a na obou stupních současně vyučuje 1 (3 %) respondent.

Poslední otázkou týkající se výzkumného vzorku, byl dotaz na jejich funkci, jež ve škole zastávají. Jak je z grafu č. 1. patrné, někteří respondenti volili více variant odpovědí, jelikož pedagog na základní škole může vykonávat více než jednu funkci. Nejvíce zastoupená funkce je třídní učitel, kterou vykonává 18 (44 %) respondentů. Další nejčastěji

uváděnou funkcí je speciální pedagog v počtu 9 (22 %) odpovědí. Na jedné ze tří oslovených škol, s 11 zúčastněnými respondenty, musí všichni pedagogové splňovat požadavek na vzdělání speciálního pedagoga. Přesto tuto pozici uvedli jen dva respondenti dané školy. Žádnou další funkci uvedlo 7 (17 %) respondentů a jinou funkci, než byla uvedena v nabídce, zvolili 4 (10 %) respondenti. Jedná se o vychovatele, koordinátora ŠVP, knihovníka a školního logopeda. Jako metodici prevence pracují 2 (15 %) respondenti a 1 (2 %) dotazovaný vykonává pozici výchovného poradce.

Graf č. 1. Funkce pedagogů

4.3 Analýza získaných dat

Analýza získaných dat pro zodpovězení výzkumné otázky č. 1.: Jakým způsobem jsou respondenti s pojem kyberšikana seznamováni?

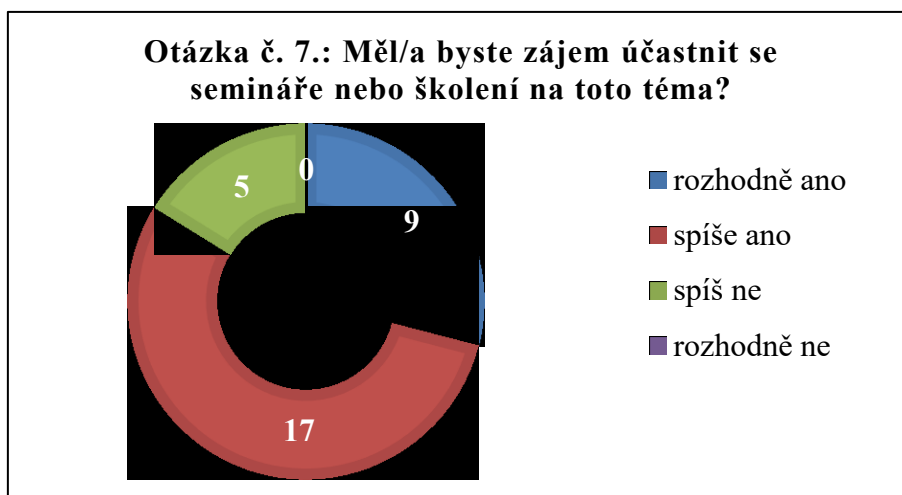
Pro zodpovězení výzkumné otázky byly respondentům položeny následující otázky od č. 5 až po číslo 9. Znáte pojem „kyberšikana“? Byl/a jste na semináři nebo školení zaměřeném na prevenci a řešení kyberšikany? Měl/a byste zájem účastnit se semináře nebo školení na toto téma? Byl/a byste schopný/á vysvětlit pojem kyberšikana svým žákům? Uveďte, prosím, jaké jsou projevy kyberšikany. Následuje jejich podrobnější interpretace.

Na otázku č. 5 odpověděli všichni respondenti kladně, tedy termín kyberšikana znají. V následující otázce č. 6 uvedlo pouze 11 (35 %) respondentů, že se zúčastnili semináře nebo školení zaměřeném na prevenci a řešení kyberšikany, kde se s tímto fenoménem odborně seznámili. V odpovědi tedy vyplývá, že 20 (65 %) zbylých respondentů neprošlo školením nebo seminářem a informace o kyberšikaně získalo jiným způsobem.

Pedagog při své praxi může své další odborné znalosti získávat formou průběžného vzdělávání, které se zaměřuje na témata související se vzděláváním a výchovou žáků. Obsahem průběžného vzdělávání je také například prevence sociálně patologických jevů. Forma tohoto vzdělávání spočívá především v účasti na kurzech a seminářích (eacea.ec.europa.eu, 2020).

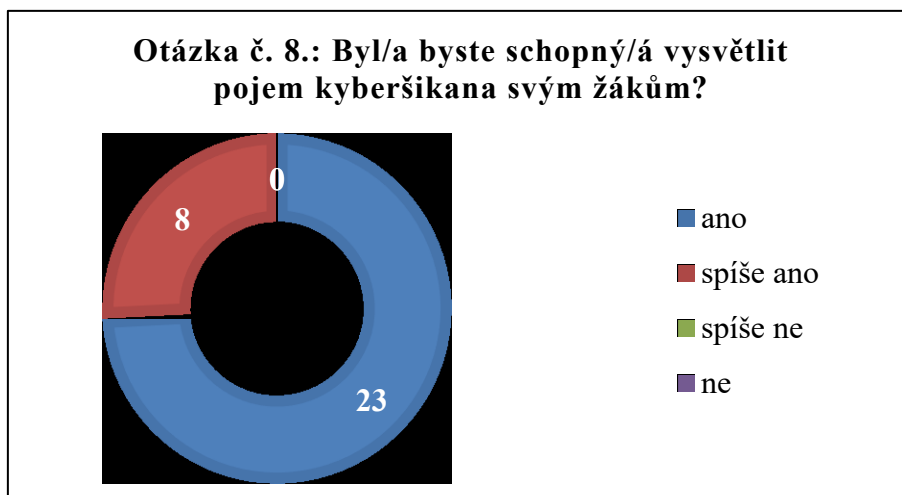
Otázkou č.7 bylo zjišťováno, zda respondenti mají o seminář nebo školení na téma kyberšikany zájem. Z odpovědí je patrné, že 26 (84 %) respondentů by o školení nebo seminář na téma kyberšikany mělo zájem. Žádný z respondentů nevedl, že by se rozhodně semináře či školené neúčastnil a 5 (16 %) respondentů se o takové školení či seminář spíše nezajímá. Z 20 respondentů, kteří u předchozí otázky č. 6 uvedli, že se neúčastnili žádného semináře nebo školení ohledně kyberšikany, pouze 3 respondenti o takový seminář či školení spíše zájem nemají. Nemusí to však znamenat, že tito respondenti o téma nejeví žádný zájem, ale mohou například získávat dostatek informací vlastními silami. Zbývajících 17 respondentů by o toto téma zájem mělo.

Zajímavé také je, že z 11 respondentů, kteří byli na školení nebo semináři, se vyjádřilo 9 respondentů, že by měli zájem o další seminář či školení. Tyto údaje mohou svědčit o tom, že tato problematika, není respondenty opomíjena a mají zájem v ní prohlubovat svoje dosavadní znalosti.

Graf č. 2. Zájem o seminář či školení

Otázkou č. 8 bylo zjištěno, že 23 (74 %) respondentů by bylo schopno svým žákům vysvětlit, co kyberšikana znamená. Z grafu č. 3 také vyplývá, že zbylých 8 (26 %) respondentů si není zcela jisto, přesto i oni by tento termín byly schopni vysvětlit. Žádný respondent by žákům nebyl schopen termín neobjasnit, což koresponduje s odpověďmi v otázce č. 5 a všichni tázání vědí, co tento termín znamená.

Graf č. 3. Vysvětlení kyberšikany žákům

Lze říci, že je velmi pozitivní že se pedagogové cítí kompetentní o tomto fenoménu adekvátně informovat své žáky. Odpovědi však mohou být velmi subjektivní, proto byla zvolena následující otázka, která ověřuje, zda respondenti ví, co tento pojem obnáší.

U otevřené otázky č. 9 měli respondenti uvést, jaké jsou podle nich projevy kyberšikany. K této otázce se z celkového počtu z 31 účastněných vyjádřilo 26 respondentů. U tří respondentů nejspíše došlo k odlišnému pochopení otázky. Zmínění tři respondenti uvedli spíše projevy žáka, který je obětí kyberšikany. Respondenti zde uvedli například změnu chování žáka ve třídě, strach ukázat dospělé osobě co má na mobilním telefonu a celkový stres, nervozita či zoufalství. I tyto odpovědi jsou však, vzhledem k poznatkům z teoretické části, správně. Většina zbylých respondentů ve svých odpovědích postihla skutečnost, že kyberšikana je prováděna prostřednictvím moderních komunikačních technologií jako je počítač, mobilní telefon a internet. Velmi často také respondenti uváděli pomluvy, vysmívání se, vyhrožování, vydírání, ztrapňování či pořizování nevhodných materiálů a jejich šíření elektronickými mediemi. Také se mnohem častěji v odpovědích objevovaly sociální sítě, jako prostředí, kde se kyberšikana odehrává než například mobilní telefon, kterým mohou agresori zasílat nevhodné SMS či uskutečňovat hovory. Jeden

respondent však jako odpověď uvedl: „predátorství (starší vůči mladšímu, jedná se o obě pohlaví)“ (Příloha č. 3, řádek 9021).

Predátorství je další možné riziko s nímž se mohou žáci na internetu setkat. Online predátor je většinou člověk, vydávající se při online komunikaci za obdobně starého jako jeho oběť a snažící se zneužít důvěry oběti pro své vlastní uspokojení (Ševčíková a kol., 2014).

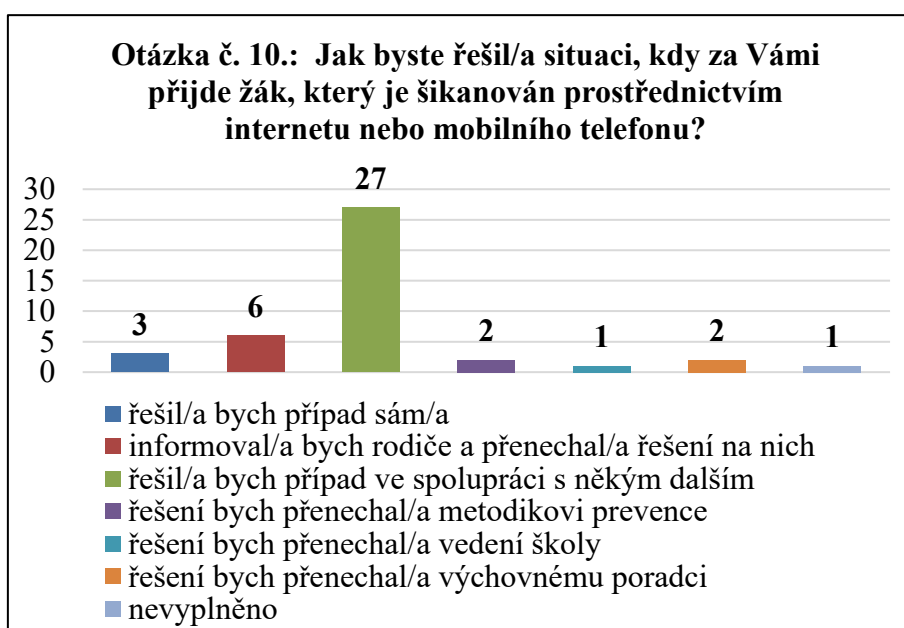
Většina odpovědi na tuto otázku však dokazuje, že pedagogové tento pojem znají a vědí, co zahrnuje, ačkoli nebyly všechny odpovědi přesnými vymezeními kyberšikany. V odpovědích byly také uvedeny různé typy a formy kyberšikany a někteří respondenti uváděli i velice obdobné definice, které můžeme nalézt v odborné literatuře. Příkladem může být odpověď respondenta: „soustavná a často kolektivní šikana prostřednictvím elektronických medií (internet - soc. stránky, mobil, telefon). Projevuje se agresivním a záměrným poškozováním oběti. Je opakovaná a agresor má převahu nad obětí. Oběť chování, jednání agresora vnímá nepříjemně. Kyberšikana může být úmyslná a neúmyslná, kdy agresor si myslí, že jde o pouhý žert a neuvědomuje si důsledky jednání“ (příloha č. 3, řádek 9014). Na tomto místě je vhodné poukázat na nejednoznačnost definicí kyberšikany v odborné literatuře, zejména na úmyslnost aktu kyberšikany. Většina autorů zařazuje mezi specifické znaky kyberšikany, úmyslnost tohoto jednání. Někteří autoři, ale představují neúmyslnou kyberšikanu, kdy si agresor neuvědomuje dopady svého činu na oběť (srov. Ševčíková a kol., 2014; Procházka a kol., 2014; Černá a kol., 2013; Čech, Zvoníčková, 2017).

Analýza získaných dat k výzkumné otázce č. 2.: Jaké postupy řešení by respondenti volili při výskytu kyberšikany u svých žáků?

Pro zodpovězení výzkumné otázky byly respondentům položeny následující otázky od čísla 10 až po číslo 13 a poslední otázka číslo 22. Jak byste řešil/a situaci, kdy za Vámi přijde žák, který je šikanován prostřednictvím internetu nebo mobilního telefonu? Pokud byste případ kyberšikany řešil/a spolu s někým dalším, koho byste zvolil/a (možno vybrat více odpovědí). Setkal/a jste se s případem kyberšikany na Vaší škole? Jaké byste navrhoval/a řešení situace, když se ve Vaší třídě objeví kyberšikana? Jak byste pracoval/a se žáky, kteří se ocitli v roli přihlížejících kyberšikaně?

Otázka č. 10 se zaměřovala na situaci, kdy učitel zjistí možnost výskytu kyberšikany u jednoho ze svých žáků. Ačkoli tak nebylo uvedeno, na tuto otázku někteří pedagogové odpovídali zaškrtnutím více než jedné odpovědi. Domnívám se, že příčinou jsou různé

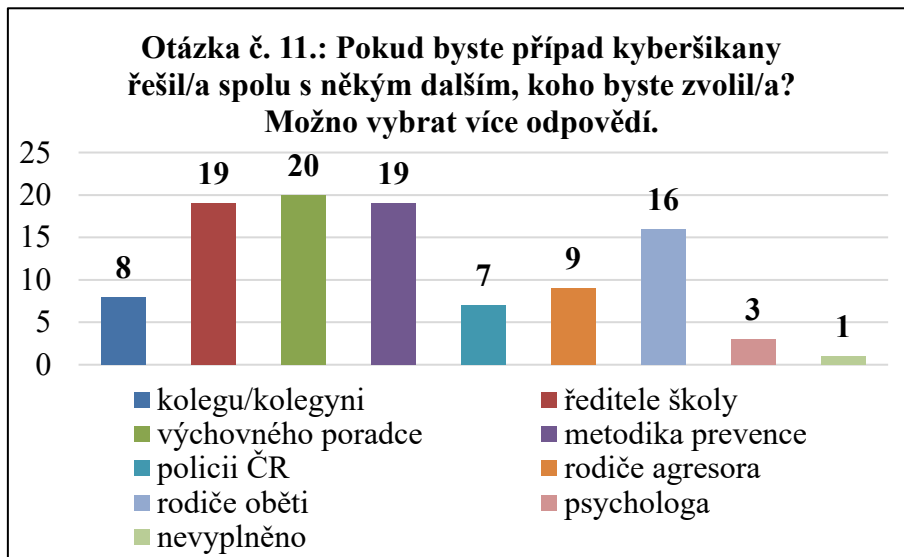
projevy a závažnost jednotlivých případů kyberšikany, a proto by i pedagogové v reakci na konkrétní situaci volili jiné postupy při řešení. Nejčastěji volenou možností bylo řešení případu ve spolupráci s někým dalším. Celkově tuto možnost zvolilo 27 (64 %) respondentů. Možnost informování rodičů a přenechání řešení na nich zvolilo 6 (14 %) respondentů. Objevili se i 3 (7 %) respondenti, kteří by situaci řešili sami. Ostatních 5 (9 %) respondentů by řešení přenechalo někomu jinému, jako je vedení školy, metodik prevence nebo výchovný poradce a sami se řešení neúčastnili. Z mého pohledu je pozitivní, že většina respondentů by pracovala ve spolupráci s někým dalším a vyhledala by odbornou pomoc, místo toho, aby se snažily situaci řešit pouze vlastními silami.

Graf č. 4. Řešení situace

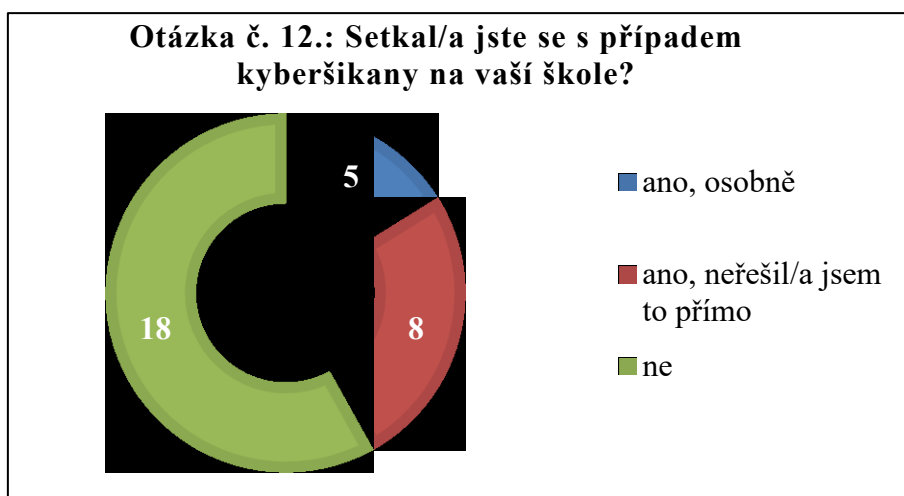
Otázka č. 11 navazuje na nejčastěji zvolenou odpověď otázky předchozí. Zjišťuje, koho konkrétně by respondenti zvolili pro spolupráci na řešení případu kyberšikany. U této otázky také volili respondenti více odpovědí, jejich celkový počet je 102, proto v následující analýze dochází ke shodnému údaji v počtu respondentů a vyjádření v procentech. Z grafu č. 5. vyplývá, že respondenti by upřednostňovali týmovou spolupráci. Navíc by se většina správně obrátila i na odborníky, kteří jsou v tomto tématu proškoleni a ví, jak adekvátně postupovat. Celkově nejčastěji volenou možností byl výchovný poradce, jehož uvedlo 20 (20 %) respondentů. Dalšími nejčastěji volenými možnostmi jsou ředitel školy a metodik prevence, jež oba zvolilo 19 (19 %) respondentů. Kolegu v týmu by oslovilo 8 (8 %) respondentů, policii České republiky by přizvalo na řešení kyberšikany 7 (7 %) respondentů a 3 (3 %) respondenti by spolupracovali s psychologem. Spolupráce s psychologem může

být důležitá zejména pro oběť kyberšikany, protože tento zážitek může přivodit vážné psychické důsledky. Pozitivní také je, že 25 (25 %) učitelů, by spolupracovalo při řešení situace s rodiči aktérů.

Graf č. 5. Spolupráce při řešení

Následující otázka č. 12 zjišťovala, zda se respondenti při své pedagogické praxi s kyberšikanou již setkali. Téměř polovina respondentů uvedla, že v různé míře se s kyberšikanou u svých žáků již setkala. To je značně vysoký podíl. Jak je vidět, kyberšikana zastává poměrně významné místo i v životech dětí se sluchovým postižením. Konkrétně 5 (16 %) pedagogů se s kyberšikanou setkala a také ji osobně řešilo a 8 (26 %) tázaných se s ní setkala, ale neřešilo ji osobně. Zbýlých 18 (58 %) respondentů se s kyberšikanou na škole zatím neseťkala.

Graf č. 6. Setkání s kyberšikanou

Odpovědi na otázku č. 13 ukazují, jak by se pedagogové zachovali, kdyby se v jejich třídě mezi žáky objevila kyberšikana. Konkrétní odpovědi na tuto otázku se značně liší, přesto se většina respondentů shodla na potřebě týmové spolupráce. Několik respondentů se odvolalo na otázku č. 11 ve které uváděli, s kým konkrétně by spolupracovali a konzultovali další postup. Další krok, na kterém se respondenti shodovali, je maximální možná ochrana oběti, zejména prostřednictvím individuálního pohovoru s odborníkem jako je psycholog a minimalizování dalších útoků agresora. Kontaktovat rodiče oběti i agresora, pokud je známý, je následujícím často zmíněným a důležitým krokem. Respondenti se také shodují, že je potřeba pracovat s celou třídou. Uvádějí nejen vysvětlení žákům, co kyberšikana znamená a jak se projevuje, ale zařazují i hraní rolí a modelových situací. Tento krok je velmi důležitý i pro předcházení dalším případům kyberšikany.

Z odpovědí tedy vyplývá, že respondenti by případ důkladně prošetřili, sami nebo ve spolupráci s odborníky. Na druhou stranu potrestání agresora uvedlo jen minimum respondentů.

Jelikož kyberšikana nezasahuje jen oběť a agresora, poslední otázka č. 22 se více zaměřuje právě na přihlížející, a to konkrétně, jak by respondenti pracovali se žáky, kteří se ocitli v této roli. Ve většině případů respondenti uvádí, že je důležité s žáky o kyberšikaně hovořit tak, aby pochopili, že je potřeba při zahlédnutí kyberšikany online, informovat dospělého. Někteří uvádí potřebu přistupovat k přihlížejícím jako k potenciálním agresorům. Většina pedagogů se také shodla, že přihlížet takovému chování a nijak nezasáhnou není vhodné, a proto by své žáky nabádali, aby nebyli pasivní, a oběti pomohli. V rozporu se vším řečeným byl jeden respondent, který by žáky uklidnil a situaci se snažil příliš nezveličovat (Příloha č. 3, řádek 2240). Avšak i přesto, že situace může být různá a v některých případech vypadat pouze jako nevinné škádlení, by měli být žáci, kteří se ocitli v roli přihlížejících kyberšikaně, o rizicích poučeni a mělo by jim být vysvětleno, že takové chování, kdy někdo ubližuje druhému, ať už on-line nebo v tváři v tvář by se nemělo tolerovat, natož podporovat.

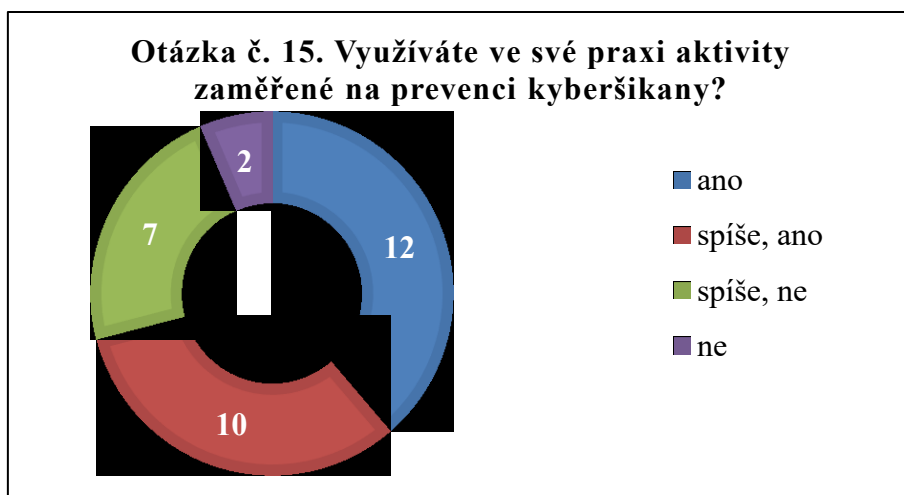
Analýza získaných dat k výzkumné otázce č. 3.: Jaké aktivity a zdroje informací využívají respondenti při prevenci kyberšikany?

Pro zodpovězení výzkumné otázky byly respondentům položeny otázky od čísla 14 až po číslo 18. Myslíte si, že by pedagogové měli do svých hodin zařazovat aktivity zaměřené na prevenci? Využíváte ve své praxi aktivity zaměřené na prevenci kyberšikany? Pokud aktivity zaměřené na prevenci kyberšikany využíváte, uveďte prosím, v jakých předmětech

nejčastěji. Pokud aktivity zaměřené na prevenci kyberšikany využíváte, uveďte prosím, jak probíhají. Vypište, prosím, jaké znáte projekty zabývající se tématem kyberšikany.

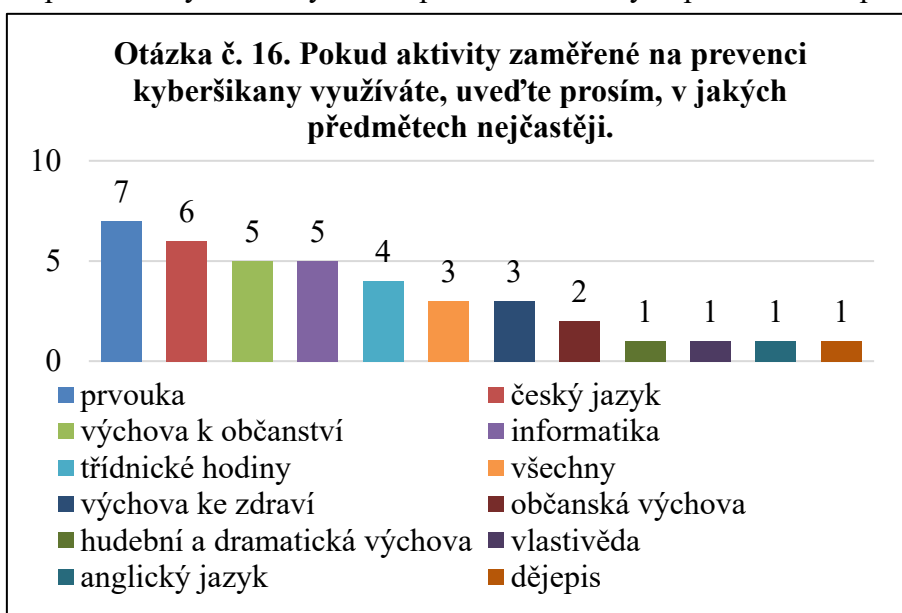
Z odpovědí na otázku č. 14 je jasné, že 28 (90 %) respondentů se domnívá, že aktivity zaměřené na prevenci kyberšikany by měly být součástí výuky. Pouze 1 (3 %) pedagog se domnívá, že by se zařazovat do výuky neměly a 2 (6 %) dotazovaní uvedli možnost „nevím“.

Na grafu č. 7, který vyjadřuje odpovědi na otázku č. 15, vidíme, že více než polovina respondentů takové aktivity v různé míře při výuce využívá. Konkrétně 12 (39 %) pedagogů aktivity zaměřené na prevenci kyberšikany využívá a 10 (32 %) respondentů se vyjádřilo, že spíše využívá. Zbýlých 7 (23 %) respondentů takovéto aktivity spíše nevyužívá. Pouze 2 pedagogové je nevyužívají vůbec. V tomto případě se jedná o pedagogy, kteří nejsou třídními učiteli a jeden z nich uvedl, že pracuje jako logoped. Lze tedy předpokládat, že z hlediska náplně jejich předmětů nemusí být pro tyto aktivity takový prostor.

Graf č. 7. Využití preventivních aktivit

Následující odpovědi na otázku č. 16 ukazují v jakých předmětech pedagogové aktivity zaměřené na prevenci kyberšikany využívají. Na grafu č. 9. můžeme vidět nejčastější předměty, ve kterých pedagogové apelují na prevenci kyberšikany. Nejpočetnější odpovědí, jež uvedlo 7 (18 %) pedagogů je předmět prvouka. Do hodin českého jazyka zařazuje tyto aktivity 6 (16 %) pedagogů. Dále 5 (13 %) respondentů je využívá v hodinách výchovy k občanství a stejný počet, 5 (13 %) respondentů, při hodinách informatiky či informačních a komunikačních technologií. V třídnických hodinách se na kyberšikanu zaměřují 4 (11 %) učitelé a 3 (8 %) vyučující uvedli, že aktivity zaměřené na prevenci kyberšikany zařazují napříč všemi předměty a také v hodinách výchovy ke zdraví. V odpovědích se také objevily předměty jako hudební a dramatická výchova, kde je prostor pro hraní různých scének, vlastivěda, anglický jazyk nebo dějepis. Předpokládám, že v těchto hodinách záleží především na probíraném tématu a konkrétní situaci. Je tedy vidět, že prevence kyberšikany se dá aplikovat do různých předmětů i napříč ročníky.

Graf č. 8. Prevence v předmětech

Otázkou č. 17 jsem se pokusila zjistit, jak konkrétně takové aktivity mohou vypadat. Velmi pozitivní je, že mnoho respondentů by vedle pouhé diskuze a verbálního poučení žáků o kyberšikaně využila i jiné zážitkové varianty. Často uváděnými jsou dramatizace různých modelových situací a hraní rolí či scének, také různé projekty či workshopy v rámci prevence a zapojení nejrůznějších video dokumentů, které se na tuto problematiku zaměřují. Jeden respondent uvedl opatření, jako je kontrola práce na počítači či mobilním telefonu a zablokování stránek s nevhodným obsahem pro děti a mladistvé. V odpovědích byl také

uveden jeden konkrétní popis aktivity, a to kdy žáci píší anonymní zprávy na papírky, které se následně čtou a rozebírají před celou třídou.

Otázka č. 18 zjišťuje, zda respondenti znají některé projekty či organizace zaměřující se na problematiku kyberšikany u dětí a dospívajících. Tyto organizace nebo projekty mohou být zdrojem informací o problematice. Většina těchto projektů nebo organizací zpracovává publikace a metodiky přímo pro pedagogy, zaměřující se na rozpoznání kyberšikany, její řešení, případně provádění prevence. K této otázce vyjádřilo 17 respondentů a 3 z nich žádný takový neznají. Nicméně se mezi odpověďmi objevily projekty a organizace, z nichž jsou některé uvedeny níže. Čtyři respondenti mimo jiné znají i projekt E-bezpečí.cz, který je již v teoretické části této práci představen.

Konkrétně byly uvedeny projekty Bud' v bezpečí, Web Rangers, V síti, Mluvte s námi o kyberšikaně, Bezpečný internet.cz, Nebud' obět' a Člověk v tísní.

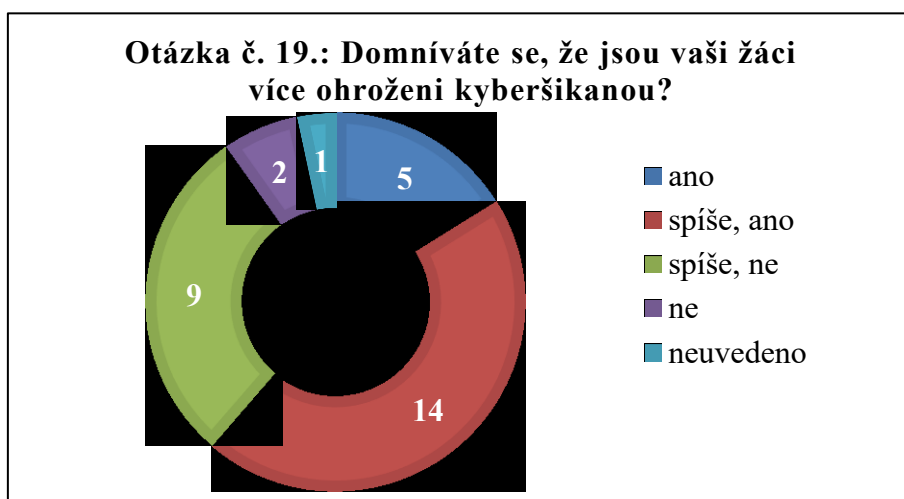
Bud' v bezpečí je projekt policie ČR ve spolupráci s e-bezpečí.cz. V rámci projektu byla v roce 2016 vytvořena řada informačních letáčků zaměřených na rizika spojená s užíváním internetu (Policie.cz, ©2020). Projekt Web Rangers, který byl již ukončen, se snažil podpořit bezpečně užívání internetu mezi žáky navzájem (e-bezpeci.cz, 2015). Dva pedagogové se také zmínili o filmu V síti. Tento dokumentární film je zaměřen na problematiku rizik online komunikace a zneužívání dětí na internetu dospělými, kteří jsou označováni jako již zmínění predátoři. Dokument má dvě verze, z nichž jedna je speciálně určena pro žáky od 12 let a je k ní vypracována i metodika, jak s ním pedagogové mohou pracovat při výuce na základní škole (vsitifilm.cz, 2020). Dalším zmíněným projektem je Mluvte s námi o kyberšikaně, který vznikl ve spolupráci s policií České republiky. Jedná se o preventivní program pro žáky osmých, devátých tříd a studenty prvních ročníků středních škol a učilišť. Zaměřuje se na sociální prevenci formou besed s žáky (Olejníček, 2011). Projekt Bezpečný internet.cz poskytuje kurzy pro uživatele internetu, ať už jsou jimi děti nebo dospělí. Snaží se informovat o rizicích spojených s užíváním internetu a radí, jak správně využívat internetové služby (policie.cz, ©2019). Jeden z respondentů uvedl projekt Nebud' obět', jehož cílem je šíření osvěty prostřednictvím pořádání různých seminářů, přednášek, školení a akcí. Hlavním zaměřením je ochrana dětí před hrozbami virtuálního prostředí a moderních technologií. Snaží se oslovit rodiče, žáky a učitele (nebudobet.cz, © 2012-2020). Mezi zmíněnými organizacemi byl uveden i Člověk v tísní. Tato organizace na svém webu také informuje o problematice kyberšikany.

Většina projektů, která byla respondenty uvedena, však již byla ukončena nebo se přímo neprováděla na území Prahy, ale v jiném kraji. Někteří pedagogové také uvedli, že znají různé informační letáky v ordinacích lékařů, filmové dokumenty nebo odbornou literaturu.

Analýza získaných dat k výzkumné otázce č. 4.: Z jakých důvodů se respondenti domnívají, že jejich žáci jsou více ohroženi kyberšikanou?

Pro zodpovězení výzkumné otázky byly respondentům položeny otázky od čísla 19 až po číslo 21. Ty jsou zaměřeny na speciálně vzdělávací potřeby žáků se sluchovým postižením či narušenou komunikační schopností a zjišťují, zda se respondenti domnívají, že jejich žáci jsou více ohroženi kyberšikanou, a jestli existují nějaká specifika determinující proč by se jejich žáci mohli stát potenciálními agresory nebo oběťmi kyberšikan.

U otázky č. 19 se 19 (61 %) respondentů domnívá, že jejich žáci jsou více ohroženi kyberšikanou. Zbýlých 11 (35 %) respondentů si nemyslí, že jejich žáci jsou více ohroženi tímto jevem. Jeden respondent se k této otázce nevyjádřil, ale jako poznámku uvedl „jsou ohroženi stejně jako ostatní populace v jejich věku“. Jeden z pedagogů, jenž se domnívá, že jeho žáci spíše nejsou více ohroženi kyberšikanou, jako poznámku uvedl „jsou v malém kolektivu a pod drobnohledem“.

Graf č. 9. Ohrožení kyberšikanou

Nicméně více než polovina respondentů pociťuje, že žáci se sluchovým postižením mohou být více ohroženi skupinou z hlediska kyberšikan, což je zajímavé. Důvody, proč se respondenti domnívají, že by jejich žáci mohli být více ohroženi šikanou prostřednictvím moderních technologií dále rozvádí následující otázky.

Otázka č. 20 zjišťuje, z jakých důvodů by se žáci respondentů mohli stát obětmi kyberšikany. Z odpovědí je zřejmé, že respondenti spatřují hlavní důvod v komunikační bariéře, s tím spojeným nedostatek informací o okolním světě a snížené sociální zdatnosti. Respondenti také uvádí, že žáci neumí rozlišit hranici mezi opravdovými přáteli, přidávají si do kontaktů osoby, jež neznají, neumí odhadnout podvody a předvídat některé důsledky svého jednání. Několik respondentů uvedlo, že jejich žáci mohou být více důvěřiví, naivní a snadno ovlivnitelní. Jeden respondent uvedl i skutečnost, že žáci neumí moc zacházet s moderními informačními technologiemi, a to může vést například k neschopnosti nastavit správné heslo nebo ho skrývat před ostatními, a tak se adekvátně v internetovém prostředí chránit.

Otázka č. 21 byla zaměřena na důvody, proč se respondenti domnívají, že by se jejich žáci mohli identifikovat s rolí agresora kyberšikany. Stejně jako u předchozí otázky, jeden z důvodů spatřují respondenti v komunikační bariéře a nedostatku informací. Pedagogové také častěji zmiňují pocity méněcennosti, frustrace z vlastní neúspěšnosti žáka, závist, a z toho plynoucí touhu po větší moci a ovládnutí ostatních nebo touhu oplatit někomu jinému křivdu. Někteří respondenti uvádí špatné vzory z filmů nebo literatury, ale i z okolního prostředí. Respondenti také uvedli, že vzhledem ke zvýšené důvěřivosti žáků, mohou být někým navedeni k ubližování druhým lidem nebo nedomyšlí důsledky svého chování a nevinný žert může vyústit v něco horšího, jako je kyberšikana.

Všechny tyto důvody, ať už u potenciálních obětí nebo agresorů, ukazují, že z pohledu respondentů jsou žáci se sluchovým postižením specifickou skupinou. Proto by jim měla být věnována zvýšená pozornost při prevenci rizikového chování, zejména pak kyberšikaně.

V části dotazníku, která byla věnována pro náměty a připomínky respondentů, se vyjádřili dva respondenti. Prvním vyjádřením „*žáci mají ve škole druhý (někdy i lepší) domov s osobními, přátelskými vztahy a komplexním poradenským servisem, školní psycholog, SPC centrum, psychiatr, výchovný poradce, metodik prevence.*“ respondent komentuje specifické prostředí základní školy vzdělávající žáky se sluchovým postižením. V druhém vyjádření respondent sdílí vlastní pohled na všeobecnou formu prevence kyberšikany, „*doporučuji, aby děti trávili více času venku, sportováním, méně času na internetu.*“

4.4 Shrnutí výsledků šetření

Z výsledků provedeného výzkumného šetření vyplývá, že kyberšikana zastává své místo i mezi žáky se sluchovým postižením. Šetření ukázalo kompetence pedagogů nejen při řešení kyberšikany, ale i při její prevenci.

Analýza otázek k výzkumné otázce č. 1, jakým způsobem jsou respondenti s pojem kyberšikana seznamováni, ukázala že respondenti jsou s problematikou kyberšikany obeznámeni. Jako problematické však shledávám, že jen málo pedagogů absolvovalo nějaké odborné školení nebo seminář, ačkoliv o něj jeví zájem. Vedení školy by mělo apelovat na dostatečném proškolení svých pedagogů tak, aby v případě výskytu kyberšikany byli schopni tyto situace adekvátně vyhodnotit a řešit odpovídajícími prostředky. Informace o kyberšikaně získané vlastními zdroji pedagogů nemusí být dostačující a vždy správné. To také mohou dokládat některé odpovědi popisující projevy kyberšikany, protože ne všechny byly přesné a odpovídající odborné literatuře.

Ze získaných dat pro zodpovězení výzkumné otázky č. 2, jaké postupy řešení by respondenti volili při výskytu kyberšikany u svých žáků, je zřejmé, že respondenti by při řešení nastalé situace nespolehaly pouze na vlastní síly, ale volili by kooperaci v týmu. Tak mohou zajistit, že na případ kyberšikany bude pohlíženo z více hledisek a dosáhne se tak komplexnější odborné pomoci oběti a důsledného vyřešení případu. Pedagogové neopomínají ani potřebu pracovat s celou třídou a žáky informovat o bezpečném chování na internetu. Většina respondentů neopomíná rizika a učí své žáky, jak pomoci obětem a informovat dospělé osoby o takovémto jednání, především, když se ocitnou v roli přihlížejících kyberšikaně.

Z analýzy dat k výzkumné otázce č. 3, jaké aktivity a zdroje informací využívají respondenti při prevenci kyberšikany, vyplývá, že ačkoliv se většina respondentů domnívá, že aktivity podporující prevenci kyberšikany by měly být do výuky zařazovány, ne všichni tak konají. Bylo zjištěno, že tyto aktivity lze zařadit do více předmětů. Respondenti nejčastěji uvádí příklady jako diskuze s žáky, využívání dokumentů a hraní scének a rolí. Odpovědi na otázku, které projekty a organizace zabývající se kyberšikanou, respondenti znají, byly uvedeny již často již neaktivní nebo probíhající mimo území Prahy. Na druhou stranu respondenti zmínili webové stránky zabývající se problematikou a poskytující důležité informace o fenoménu kyberšikany.

Analýzou dat k poslední výzkumné otázce č. 4, z jakých důvodů se respondenti domnívají, že jejich žáci jsou více ohroženi kyberšikanou, bylo shledáno, že více než polovina respondentů pociťuje, že jejich žáci jsou více ohroženou skupinou, co se týče výskytu kyberšikan. Analýza odpovědí prokázala, že většina pedagogů spatřuje hlavní důvod, proč jsou jejich žáci více ohroženi, v komunikační bariéře a s ní souvisejícím obtížnějším přístupem a zpracováním informací. Více respondentů se také vyjádřilo k otázce, proč by se jejich žáci mohli stát oběťmi kyberšikan než k otázce, proč by se jejich žáci mohli stát agresory.

Závěr

Tato bakalářská práce se zaměřovala na téma kyberšikany. Jejím hlavním cílem bylo zjistit pohled pedagogů vybraných škol na problematiku kyberšikany. Dalším cílem práce bylo představit problematiku kyberšikany a nabídnout různé strategie, jak jí předcházet a řešit ji.

Přínosem této práce, mimo jiné je, že čtenáře uvedla do problematiky kyberšikany, vystihla její odlišnosti od klasické školní šikany a vymezila základní pojmy, které jsou s tímto fenoménem spjaty. V teoretické části bylo dokázáno, že ačkoli je klasická šikana s kyberšikanou úzce spjata, kyberšikana má svá specifika a mnohé odlišnosti. Tato práce tak poskytuje ucelené informace o této problematice nejen pedagogům, ale i studentům, rodičům a jiným osobám, které se zabývají výchovou a vzděláváním dětí a mladistvých.

Hlavním cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jak pedagogové základních škol vzdělávající žáky se sluchovým postižením přistupují k problematice kyberšikany. Výzkum poukázal na to, že problematika kyberšikany se netýká jen intaktní společnosti, ale je potřeba jí věnovat zvýšenou pozornost i mezi žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, konkrétně žáky se sluchovým postižením, jelikož ze specifík jejich obtíží může vzniknout větší ohrožení.

Výzkumné šetření se uskutečnilo na třech pražských školách, které vzdělávají cílovou skupinu žáků a zúčastnilo se ho celkem 31 respondentů. Nelze tedy výsledky generalizovat na celou oblast pedagogů na školách pro žáky se sluchovým postižením.

Bylo zjištěno, více než polovina respondentů se domnívá, že jejich žáci jsou více ohroženou skupinou a téměř polovina respondentů se ve své praxi již s kyberšikanou setkala. Je tedy vidět, že prevence kyberšikany má své opodstatnění i mezi žáky se sluchovým postižením. Bylo doloženo, že obtíže spojené s výskytem sluchové vady mají mnohé dopady na život žáků. Tato skutečnost by neměla být opomíjena ani speciálními pedagogy, kteří s žáky pracují. Obecně bych doporučovala, aby pedagogové, ale i jiné osoby pracující se žáky se sluchovým postižením, neopomíjeli tuto problematiku a věnovali jí čas nejen ve výuce, ale i při rozšiřování vlastních znalostí o kyberšikaně, například prostřednictvím různých projektů a seminářů, které se problematikou zabývají.

Školeními nebo odbornými semináři na téma kyberšikany neprošla ani polovina respondentů i přes skutečnost, že většina z nich, má zájem o získání informací tímto

způsobem. Proto bych doporučovala, aby vedení škol zvážilo možnost upravit školení na téma kyberšikany pro své pedagogy. Učitelé tak budou adekvátně připraveni řešit výskyt kyberšikany a preventivně působit na své žáky. Dále by prevence kyberšikany měla být součástí výukového plánu, protože žáci si častokrát riziko v kybernetickém prostoru neuvědomují.

Speciální pedagogika se věnuje problematice osob se sluchovým postižením, tudíž by tato práce mohla rozšířit její dosavadní zaměření, jelikož se věnuje žákům s tímto postižením, a navíc ji kombinuje s velmi aktuálním tématem kyberšikany, jíž mohou být více ohroženi než jejich vrstevníci bez speciálně vzdělávacích potřeb. Dle mého názoru, který byl podpořen odpověďmi respondentů, by se kyberšikana neměla na školách, vzdělávajících žáky se speciálními vzdělávacími potřebami podceňovat, jelikož jejich specifické potřeby mohou být důsledkem, proč se stanou oběťmi nebo agresory tohoto závažného fenoménu. Do budoucna by pro obor speciální pedagogiky bylo rozhodně přínosné poukázat na to, jak konkrétně kyberšikana zasahuje žáky se sluchovým postižením na českých školách, například zpracováním dalších prací na toto téma.

Seznam použitých informačních zdrojů

BARVÍKOVÁ, Jana. *Katalog podpůrných opatření pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu sluchového postižení nebo oslabení sluchového vnímání: dílčí část* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015 [cit. 2020-03-24]. ISBN 978-80-244-4616-5. Dostupné z: <http://katalogpo.upol.cz/sluchove-postizeni-nebo-oslabeni-sluchoveho-vnimani/2-dopady-sluchoveho-postizeni-a-oslabeni-sluchoveho-vnimani-na-vzdelavani/>

BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003. Pedagogika (ISV). ISBN 80-866-4208-9.

Bezpečný internet.cz: Dobré rady pro Vaši bezpečnost na internetu. Policie.cz [online]. ©2019 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/bezpecny-internet-cz-452561.aspx>

BITTMANNOVÁ, Lenka a BITTMANN Julius. *Prevence a účinné řešení šikany: u žáků a studentů s Aspergerovým syndromem a vysoce funkčním autismem*. Praha: Pasparta, [2016]. ISBN 978-80-88163-15-2.

BOYD, Danah. *Je to složitější: sociální život teenagerů na sociálních sítích*. Praha: Akropolis, 2017. ISBN 978-80-7470-165-8.

BURDOVÁ, Eva a TRAXLER, Jan. *Bezpečně na internetu*. Praha: Středočeský kraj ve spolupráci se Vzdělávacím institutem Středočeského kraje (VISK), 2014. ISBN 978-80-904864-9-2.

ČECH, Ondřej a ZVONÍČKOVÁ, Nicole. *Nebezpečí kyberšikany: internet jako zbraň?* České Budějovice: Theia – krizové centrum, 2017. ISBN 978-80-904854-4-0.

ČERNÁ, Alena a kol. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4577-0.

Česká republika: Další vzdělávání pedagogických pracovníků pro předškolní a školní vzdělávání. Eacea.ec.europa.eu [online]. 2020 [cit. 2020-04-11]. Dostupné z: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/continuing-professional-development-teachers-working-early-childhood-and-school-education-19_cs

Dětské krizové centrum. Ditekrize.cz [online]. ©2020 [cit. 2020-03-23]. Dostupné z: <https://www.ditekrize.cz/o-detskem-krizovem-centru/>

Dítě v ohrožení. Esynergie.upol.cz [online]. ©2013, Univerzita Palackého v Olomouci [cit. 2020-04-18]. Dostupné z: <http://esynergie.upol.cz/ditevoohrozeni/>

FIELD, Evelyn M. *Jak se bránit šikaně: praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. V Praze: Ikar, 2009. ISBN 978-80-249-1176-2.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozšířené vydání. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0.

HORÁKOVÁ, Radka. *Sluchové postižení: úvod do surdopedie*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0084-0.

Horká linka – Kyberšikana. Horkalinka.cz [online]. ©2020 [cit. 2020-03-23]. Dostupné z: <http://www.horkalinka.eu/>

HULANOVÁ, Lenka. *Internetová kriminalita páchaná na dětech: psychologie internetové oběti, pachatele a kriminality*. Praha: Triton, 2012. ISBN 978-80-7387-545-9.

Informace o projektu. E-bezpeci.cz [online]. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, ©2008-2020 [cit. 2020-03-23]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/o-projektu/oprojektu>

JANOŠOVÁ, Pavlína a kol. *Psychologie školní šikany*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2992-3.

KAVALÍR, Aleš. *Kyberšikana a její prevence: příručka pro učitele*. Plzeň: Pro město Plzeň zpracovala společnost Člověk v tísni, pobočka Plzeň, 2009. ISBN 978-80-86961-78-1.

KOHOUT, Roman. *Další formy kyberšikany: Flamingm – Troling*. Internetembezpecne.cz [online]. 2017 [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: <https://www.internetembezpecne.cz/internetem-bezpecne/rizika-online-komunikace/kybersikana/dalsi-formy-kybersikany/>

KOHOUT, Roman a KARCHŇÁK, Radek. *Bezpečnost v online prostředí*. Karlovy Vary: Biblio Karlovy Vary, 2016. ISBN 978-80-260-9543-9.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-736-7014-3.

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.

KOPECKÝ, Kamil. *Jak na prevenci kyberšikany*. In: Internetový portál E-Bezpečí. Centrum PRVoK PdF UP: Olomouc, [online]. 2011. [cit. 2020-12-03]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/rodice-ucitele-zaci/361-prevence-kybersikany>

KOŽÍŠEK, Martin a PÍSECKÝ, Václav. *Bezpečně n@ internetu: průvodce chováním ve světě online*. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-5595-3.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2310-5.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5309-6.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č. j. MSMT-21149/2016*, [online]. [cit. 2019-21-11]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/38988/>

NÁRODNÍ CENTRUM BEZPEČNĚJŠÍHO INTERNETU. *Jak zvládnout kyberšikanu? – Doplnkový výukový modul k metodice Knowhow pro mladé sufaře*. 2017. [cit. 2019-12-29]. Dostupný z: <https://www.saferinternet.cz/vzd%C4%9B%C3%A1n%C3%AD/vzd%C4%9B%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD/metodick%C3%A9-materi%C3%A1ly.html?start=10>

Národní centrum bezpečnějšího internetu. Nbc.cz [online]. ©2020 [cit. 2020-03-23]. Dostupné z: <https://www.ncbi.cz/>

O filmu. Vsitifilm.cz [online]. [2020]. [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <https://vsitifilm.cz/html/o-filmu.html>

OLEJNÍČEK, Ladislav. *Projekt MěÚ a policie „Mluvte s námi o kyberšikaně“*. Polar.cz [online]. 2011 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <https://polar.cz/bruntalsko/bruntal/8165-projekt-meu-a-policie-mluvte-s-nami-o-kybersikane>

POTMĚŠIL, Miloň. *Sluchové postižení a sebereflexe*. V Praze: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1300-0.

PROCHÁZKA, Roman a kol. *Teorie a praxe poradenské psychologie*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4451-3.

Projekt "Bud' v bezpečí" – problematika kyberšikany. Policie.cz [online]. ©2019 [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/projekt-bud-v-bezpeci-problematika-kybersikany.aspx>

Projekt Web Rangers 2.0: Nejlepší projekty zaměřené na bezpečné chování teenagerů na internetu. E-bezpeci.cz [online]. 2015 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/tiskove-zpravy/971-webrangers2-nejlepsi-projekty>

ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-984-2.

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8049-9.

ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.

SHEA, Virginia. *Netiquette*. San Francisco CA 94118: Albion Books, 1997. [online]. ISBN 0-9637025-1-3. Dostupný z: <http://www.albion.com/bookNetiquette/>

SKÁLOVÁ, Tereza, KALIBA, Martin, SLOVÁK, Martin a NOVOTNÁ, Markéta. *Primární prevence rizikového chování u žáků se sluchovým postižením*. Speciální pedagogika. Karlova Univerzita v Praze, 2012, 22(3), 175-187. ISSN 1211-2720.

SZOTKOWSKI, René a KOPECKÝ, Kamil. *Kyberšikana a další druhy online agrese zaměřené na učitele* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018 [cit. 2020-04-11]. ISBN 978-80-244-5335-4. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/odborne-studie/>

SZOTKOWSKI, René a KOPECKÝ, Kamil. *Kyberšikana a další formy kybernetické agrese. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních: Příloha č. 7. – Kyberšikana*, [online]. 2017 [cit. 2020-01-04]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

ŠEVČÍKOVÁ, Anna a kol. *Děti a dospívající online: vybraná rizika používání internetu*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5010-1.

ŠEVČÍKOVÁ, Renáta. *Prevence v oblasti prevence šikany a kyberšikany u žáků se SVP* [online]. 2014 [cit. 2020-03-24]. Dostupné z:

http://www.cmvzdelavaci.cz/files/khk/13_0107_Pelajova_Metodika_Prevence-v-oblasti-prevence-sikany-a-kybersikany_Poznamky_povoleny_komplet_NAHLED.pdf

ŠMAHAJ, Jan. *Kyberšikana jako společenský problém: Cyberbullying as a social problem*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4227-3.

Úvod. Nebudobet.cz [online]. ©2012-2020 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <http://www.nebudobet.cz/?cat=>

VÁGNEROVÁ, Kateřina a kol. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-611-7.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5.

VAŠUTOVÁ, Maria. *Pedagogické a psychologické problémy dětství a dospívání*. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2005. ISBN 80-704-2691-8.

WINSTON, Robert M. L. *Dospívání: spolu to zvládneme: obrazový průvodce základy biologie, sexuologie a psychologie*. Praha: Slovart, [2018]. ISBN 978-80-7529-604-7.

Seznam příloh

Příloha č. 1. – Dotazník pro pedagogy

Příloha č. 2. – Tabulky odpovědí

Příloha č. 3. – Doslovné odpovědi

Seznam tabulek a grafů

Tab. č.1: Základní formy šikany

Graf č. 1: Funkce pedagogů

Graf č. 2: Zájem o seminář či školení

Graf č. 3: Vysvětlení kyberšikany žákům

Graf č. 4: Řešení situace

Graf č. 5: Spolupráce při řešení

Graf č. 6: Setkání s kyberšikanou

Graf č. 7. Využití preventivních aktivit

Graf č. 8: Prevence v předmětech

Graf č. 9: Ohrožení kyberšikanou

Příloha č. 1: Dotazník pro pedagogy

Dotazník k bakalářské práci

Vážená paní učitelko/pane učiteli,

Jmenuji se Alena Jandusová a jsem studentkou 3. ročníku oboru Speciální pedagogika na Karlově Univerzitě v Praze. Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění krátkého dotazníku, který je podkladem k mé bakalářské práci. Dotazník je zaměřen na téma kyberšikany. Cílem mé práce je zjistit postoje a informovanost učitelů k tomuto jevu, nejedná se mi o mapování výskytu kyberšikany na jednotlivých školách. Dotazník je anonymní a bude sloužit výhradně pro účely mé bakalářské práce. Svě odpovědi u uzavřených otázek prosím zvýrazněte, u otevřených doplňte.

Děkuji za váš čas a spolupráci

1. Jaké je vaše pohlaví?
 - a) žena
 - b) muž

2. Jak dlouho vykonáváte pedagogickou praxi na této škole?
 - a) méně než 2 roky
 - b) 2-5 let
 - c) 5–10 let
 - d) více než 10 let

3. Na jakém stupni vyučujete?
 - a) 1. stupeň
 - b) 2. stupeň

4. Zastáváte ve škole ještě nějakou funkci? Prosím uveďte jakou.
 - a) třídní učitel
 - b) metodik prevence
 - c) výchovný poradce
 - d) speciální pedagog
 - e) jiná:
 - f) žádnou další funkci nezastávám

5. Znáte pojem „kyberšikana“?
- a) ano
 - b) ne
6. Byl/a jste na semináři nebo školení zaměřeném na prevenci a řešení kyberšikany?
- a) ano
 - b) ne
 - c) nevím
7. Měl/a byste zájem účastnit se semináře nebo školení na toto téma?
- a) rozhodně ano
 - b) spíše ano
 - c) spíše ne
 - d) rozhodně ne
8. Byl/a byste schopný/á vysvětlit pojem kyberšikana svým žákům?
- a) ano
 - b) spíše, ano
 - c) spíše, ne
 - d) ne
9. Uvedte, prosím, jaké jsou projevy kyberšikany.
10. Jak byste řešil/a situaci kdy za Vámi přijde žák, který je šikanován prostřednictvím internetu nebo mobilního telefonu?
- a) řešil/a bych případ sám/a
 - b) informoval/a bych rodiče a přenechal/a řešení na nich
 - c) řešil/a bych případ ve spolupráci s někým dalším
 - d) Řešení bych přenechal/a:

11. Pokud byste případ kyberšikany řešil/a spolu s někým dalším, koho byste zvolil/a? Možno vybrat více odpovědí.

- a) kolegu/kolegyni
- b) ředitele školy
- c) výchovného poradce
- d) metodika prevence
- e) policii ČR
- f) rodiče agresora
- g) rodiče oběti
- h) někoho jiného, uveďte:

12. Setkal/a jste se s případem kyberšikany na Vaší škole?

- a) ano, osobně
- b) ano, neřešil/a jsem to přímo
- c) ne

13. Jaké byste navrhoval/a konkrétní řešení situace, když se ve Vaší třídě objeví kyberšikana?

14. Myslíte si, že by pedagogové měli do svých hodin zařazovat aktivity zaměřené na prevenci kyberšikany?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

15. Využíváte ve své praxi aktivity zaměřené na prevenci kyberšikany?

- a) ano
- b) spíše, ano
- c) spíše, ne
- d) ne

16. Pokud aktivity zaměřené na prevenci kyberšikany využíváte, uveďte prosím, v jakých předmětech nejčastěji.

17. Pokud aktivity zaměřené na prevenci kyberšikany využíváte, uveďte prosím, jak probíhají.

18. Vypište, prosím, jaké znáte projekty zabývající se tématem kyberšikany.

19. Domníváte se, že jsou Vaši žáci více ohroženi kyberšikanou?

- a) ano
- b) spíše, ano
- c) spíše, ne
- d) ne

20. Pokud ano, prosím uveďte důvody, proč by se někteří z Vašich žáků mohli stát oběťmi kyberšikany.

21. Pokud ano, prosím uveďte důvody, proč by se někteří z Vašich žáků mohli stát agresory kyberšikany?

22. Jak byste pracoval/a se žáky, kteří se ocitli v roli přihlížejících kyberšikaně?

Zde je prostor pro vaše náměty a připomínky

Děkuji za vyplnění

Příloha č. 2: Tabulky odpovědí

1. Jaké je vaše pohlaví?		
žena	27	87 %
muž	4	13 %
celkem	31	100 %

2. Jak dlouho vykonáváte pedagogickou praxi na této škole?		
méně než 2 roky	3	10 %
2-5 let	7	23 %
5-10 let	8	26 %
více než 10 let	13	42 %
celkem	31	100 %

3. Na jakém stupni vyučujete?		
1. stupeň	18	58 %
2. stupeň	12	39 %
Oba stupně	1	3 %
celkem	31	100 %

4. Zastáváte ve škole ještě nějakou funkci? Prosím uveďte jakou.		
třídní učitel	18	44 %
metodik prevence	2	5 %
výchovný poradce	1	2 %
speciální pedagog	9	22 %
jiná funkce	4	10 %
žádná další funkce	7	17 %
celkem	41	100 %

6. Byl/a jste na semináři nebo školení zaměřeném na prevenci a řešení kyberšikany?		
ano	11	35 %
ne	20	65 %
celkem	31	100 %

7. Měl/a byste zájem účastnit se semináře nebo školení na toto téma?		
rozhodně ano	9	29 %
spíše ano	17	55 %
spíš ne	5	16 %
rozhodně ne	0	0 %
celkem	31	100 %

8. Byl/a byste schopný/á vysvětlit pojem kyberšikana svým žákům?		
ano	23	74 %
spíše ano	8	26 %
spíše ne	0	0 %
ne	0	0 %
celkem	31	100 %

10. Jak byste řešil/a situaci kdy za Vámi přijde žák, který je šikanován prostřednictvím internetu nebo mobilního telefonu?		
řešil/a bych případ sám/a	3	7 %
informoval/a bych rodiče a přenechal/a řešení na nich	6	14 %
řešil/a bych případ ve spolupráci s někým dalším	27	64 %
řešení bych přenechal/a metodikovi prevence	2	5 %
řešení bych přenechal/a vedení školy	1	2 %
řešení bych přenechal/a výchovnému poradci	2	5 %
nevyplněno	1	2 %
celkem	42	100 %

11. Pokud byste případ kyberšikany řešil/a spolu s někým dalším, koho byste zvolil/a? Možno vybrat více odpovědí.		
kolegu/kolegyni	8	8 %
ředitele školy	19	19 %
výchovného poradce	20	20 %
metodika prevence	19	19 %
policii ČR	7	7 %
rodiče agresora	9	9 %
rodiče oběti	16	16 %
psychologa	3	3 %
nevyplněno	1	1 %
celkem	102	100 %

12. Setkal/a jste se s případem kyberšikany na Vaší škole?		
ano, osobně	5	16 %
ano, neřešil/a jsem to přímo	8	26 %
ne	18	58 %
celkem	31	100 %

14. Myslíte si, že by pedagogové měli do svých hodin zařazovat aktivity zaměřené na prevenci kyberšikany?		
ano	28	90 %
ne	1	3 %
nevím	2	6 %
celkem	31	100 %

15. Využíváte ve své praxi aktivity zaměřené na prevenci kyberšikany?		
ano	12	39 %
spíše, ano	10	32 %
spíše, ne	7	23 %
ne	2	6 %
celkem	31	100 %

16. Pokud aktivity zaměřené na prevenci kyberšikany využíváte, uveďte prosím, v jakých předmětech nejčastěji.		
prvouka	7	18 %
český jazyk	6	15 %
výchova k občanství	5	13 %
informatika	5	13 %
třídnické hodiny	4	10 %
všechny	3	8 %
výchova ke zdraví	3	8 %
občanská výchova	2	5 %
hudební a dramatická výchova	1	3 %
vlastivěda	1	3 %
anglický jazyk	1	3 %
dějepis	1	3 %
celkem	39	100 %

19. Domníváte se, že jsou Vaši žáci více ohroženi kyberšikanou?		
ano	5	16 %
spíše, ano	14	45 %
spíše, ne	9	29 %
ne	2	6 %
neuvedeno	1	3 %
celkem	31	100 %

Příloha č. 3: Doslovné odpovědi

9010	na sociálních sítích, v mob. Telefonu, pomluvy, vysmívání se, zveřejňování intimních nebo kompromitujících fotografií, videí, zneužívání blízkých osob (členů rodiny)
9011	zneužívání sebe, blízkých osob, kamarádů přes sociální sítě, telefony – vyhrožování, pomluvy, vydírání – přes PC = počítačová šikana – působení agresora na oběť přes sítě
9012	pomlouvání na internetu. Ponižování a šíření ponižujících fotografií a jiných záznamů. Urážení, nadávání na sociálních sítích. Vyhrožování a vydírání na sociálních sítích
9013	-
9014	soustavná a často kolektivní šikana prostřednictvím elektronických medií (internet - soc. stránky, mobil, telefon). Projevuje se agresivním a záměrným poškozováním oběti. Je opakovaná a agresor má převahu nad obětí. Oběť chování, jednání agresora vnímá nepříjemně. Kyberšikana může být úmyslná a neúmyslná, kdy agresor si myslí, že jde o pouhý žert a neuvědomuje si důsledky jednání.
9015	obtěžování skrze internetové prostředí, mobilní techniku, dehonestující výroky a příspěvky na soc. sítě apod.
9016	změna chování dítěte ve třídě
9017	vydírání, ubližování, ztrapňování, ohrožování a zastrašování pomocí komunikačních technologií (SMS, email, chat)
9018	zasílání opakovaných SMS, telefonáty, emaily. Výhrůžné, kruté. Používání fotek, videí bez souhlasu. Výsměch
9019	-
9020	zasílání nevhodných, urážejících zpráv někomu dalšímu. Vydírání skrze el. Materiály (kompromitující)
9021	predátorství (starší vůči mladším, jedná se obojí pohlaví)

9022	ponižování, nevhodné fotografie v rámci soc. sítích a blogů, zastrašování, pořizování audio
9023	pomluvy v rámci sociálních sítí. Zesměšňování, ztrapňování, urážení, nadávky
9024	-
9025	-
9026	př. -strach ukázat mobil a jeho obsah dospělé osobě
9027	soustavné útoky na sociálních sítích (negativní komentáře, zveřejňování zesměšňujících fotografií)
9028	ponižování, zesměšňování. Úmyslné, opakované s cílem ublížit
9029	-
9030	manipulace, event. Zneužití člověka skrze jeho aktivity na sociálních sítích event. Jiných aplikacích PC, mob. Telefonu
9031	obtěžování, ohrožování, zastrašování, zesměšňování online. (soc. sítě, mail...)
9032	všeobecně známo
9033	šikana prostřednictvím PC, mobilu, soc. sítí> nevhodné vzkazy, stalking, sdílení foto bez souhlasu, úprava fotografií, falešné účty, narušení soukromí (průnik do profilu)
9034	obtěžování přes internet, ponižování
9035	zneužívání přes internet
9036	zveřejňování osobních, citlivých informací, dat a videí. Ponižování, upozorňování atd. přes media. Vytváření falešných identit, soc profilů
9037	1. vytipování oběti, 2. publikování fotek, hanlivých textů na soc. sítích, blogů, web. stránek, 3. ponižování – cílené, rafinované – cíl ublížit, 4. pomlouvání oběti, 5. vydírání oběti
9038	focení, natáčení a následné rozšiřování někoho bez jeho svolení. Posílání pornografického a jiného nevhodného materiálu. Vyhrožování a nadávání na instagramu, facebooku, v mailu. Šíření pomluv na sociálních sítích

9039	nevyžádané SMS s nevhodnou tématikou
9040	nervozita, stres, zoufalství
1310	individuální pomoc postiženému, obecné rozebrání situace + důsledků + nápravy ve třídě, potrestání viníků
1311	seznámení s tím co je vůbec kyberšikana, jaké druhy můžou být, vyslechnutí oběti, působení na agresora, hraní rolí ktr. Připomínají kyberšikanu, důsledky útoku
1312	Třídnické hodiny – vysvětlování možných důsledků takového jednání. Modelové situace – jak by ses cítil, kdyby si byl obětí kyberšikany
1313	-
1314	v této třídě nejsou žáci na té úrovni, aby zvládli kyberšikanu, ani nemají přístup k mobilům. Nejdřív bych promluvila s obětí a pak s agresorem. Mám velmi dobrou zkušenost s vých. Poradkyní a psycholožkou. Pak bych informovala na osob. Schůzce rodiče. Důležité je zjistit typ kyberšikany a jeho dopad na oběť.
1315	pohovor postiženého, oběti s nezávislým odborníkem, který objektivně zjistí fakta, poté řešení a postup podle konkrétního případu
1316	viz. 11 (ředitel školy, výchovný poradce, policie ČR)
1317	zákaz mobil. Telefonů po celou dobu vyučování dítěte. Poučení žáků
1318	budu řešit s ředitelem školy další postup
1319	-
1320	přímé řešení s obětí i agresorem. Kontaktování rodičů i vedení. Prevence se zbytkem třídy
1321	pohovor s rodiči zúčastněných na problému + č. 11 (kolega, ředitel školy, výchovný poradce, metodik prevence)
1322	pokud je kyberagresor ze třídy nebo ze školy – informovat jeho rodiče, shromažďovat jeho SMS nebo emaily

1323	informace o kyberagresorovi – schovávat jeho – výpady. Pokud oběť zná agresora – informovat rodiče agresora> nebrat na lehkou váhu> důkladně vyšetřit> důsledky
1324	-
1325	viz výše
1326	viz 11. (kolega, výchovný poradce, policie ČR, rodiče agresora a oběti) záleží na situaci a míře nebezpečí!
1327	konzultace s metodikem primární prevence, domluvení schůzky rodičů šikanovaného dítěte s metodikem PP a se školním psychologem a důkladné prošetření
1328	rozhovor s obětí, agresorem – nezávisle! Rozhovor s některými dalšími zúčastněnými. Rozhovor se školním psychologem, výchovným poradcem> vyvození řešení
1329	osobní rozhovor, spolupráce s vých. Poradcem, spolupráce s rodiči... Vždy záleží na míře provinění, na psych. *** žáka
1330	nejsem třídní učitelka. Informuji metodika prevence, třídního učitele, ředitele školy
1331	spolupráce co nejširšího teamu (třídní učitel, vedení školy, vých. Poradce, metodik prevence...). Snaha o maximální ochranu šikanovaného
1332	ověřené, doporučené postupy navržené metodikem prevence
1333	dokumentace, zajištění důkazů, porada se školním porad. pracovištěm, stanovení postupu, prevence, ukončení šikany, ochrana postiženého
1334	probrat s žáky, co to vůbec kyberšikana je, jak se projevuje a upozornila bych se, že to je stejně jako normální šikana trestné
1335	nahlásit rodičům oběti, informovat ředitele školy
1336	řídít se pokynem MŠMT, tam je řečeno vše
1337	okamžitě kontaktovat 1. metodika prevence, 2. rodiče agresora a oběti

1338	byli informováni zákonní zástupci oběti, proběhla schůzka za přítomnosti vedení školy, školní psycholožky a metodika prevence. Učitel informatiky byl pořádán, aby naučil žáky nastavit vhodné zabezpečení (heslo, sdílení jen s přáteli apod.)
1339	nemám třídu
1340	rozhovor s obětí, případně svědky, další řešení ve spolupráci s metodikem prevence nebo vedením školy
1610	ve 2. ročníku spíše okrajově, když se výuka tematicky týká používání PC, mobilu nebo šikany obecně
1611	v prvouce na 1. st, Výchova k občanství – třídnické hodiny
1612	občanská výchova, HDV – možnost předvádění model. Situací
1613	-
1614	na 1. stupni ve všech. Podle učiva a situace
1615	IKT, vlastivěda, český jazyk ...
1616	-
1617	momentálně v hodinách prvouky
1618	IT, ČJ, třídnické hodiny
1619	ČJ, TT
1620	prvouka
1621	přes předměty, ale lépe ve společenských vědách
1622	prvouka
1623	prv.
1624	-
1625	dle situace. Na 1. st. ZŠ prvouka ČJ...
1626	-

1627	nevyžívám – nevyučuji "vhodné" předměty
1628	VKO, VKZ, D
1629	v třídnických hodinách
1630	-
1631	výchova ke zdraví, občanská výchova
1632	průřezově všemi předměty – Aj (v rámci jednotlivých témat), Zem., TV
1633	mediální výchova, komunikace (čjl)
1634	informatika
1635	-
1636	třídnické hodiny, prvouka
1637	jazyk a řeč, logopedie> význam slov, výchova k občanství
1638	výchova k občanství
1639	-
1640	VKO, VKZ, informatika
1710	dramatizace určité situace + slovní vysvětlení
1711	hraní jednotlivých situací, které se staly a následné řešení – vysvětlení důsledků. Anonymní zprávy na papírky, které se čtou před třídou a následně rozebírají, co děti napsaly
1712	vysvětlení pojmu, uvedení příkladů. Výukové video (CD)> metod. Zpracované kyberšikana s příklady. Diskuze s žáky
1713	-
1714	dramatizace, vyprávění, popis obrázků, hra – vyhledávání špatného chování – obrázky
1715	vlastní názor dětí a příklady, scénky, vhodná literatura se zmínkou o šikaně apod.

1716	-
1717	-
1718	je součástí výuky – beseda, příklady
1719	diskuze se žáky
1720	povídání si se žáky o nebezpečí na internetu
1721	sledují dokumentární pořady v TV + rozhlas
1722	jsou žáci seznamováni s chováním na internetu a upozornění na možná nebezpečí
1723	komunikace s dětmi na téma kyber.. Kontrola práce na počítači, mobilu. Zablokování stránek pro dospělé. Komunikace s rodiči
1724	-
1725	upozornění na nebezpečí internetu
1726	-
1727	-
1728	-
1729	diskuze ve třídě, upozornění na známé případy, upozornění na závažnost lidského přestupku
1730	-
1731	diskuze, modelové situace, příběhy
1732	forma projektového vyučování
1733	workshopy v rámci prevence (metodik), TV dokumenty + diskuze
1734	pouštíme si různé filmečky natočené za účelem prevence kyberšikany, následně o nich hovoříme
1735	-
1736	promluva, názorovými postoji žáků, programy prevence

1737	hry> morálně – eticky zaměřené, scénky> dramatizace – role kladné a záporné, příběhy ze života
1738	diskuze o nebezpečí při používání internetu. Zhlédnutí videa popisujícího případ kyberšikany, která vedla až k sebevraždě mladistvé
1739	-
1740	rozprava, poučení, demonstrační videa
1810	neznám
1811	znám jen e-bezpečí – to je projekt, poradna pro rodiče, děti, učitele
1812	"bud' v bezpečí"
1813	-
1814	Mluvte s námi o kyberšikaně. Nemluv na mě. Bezpečný internet
1815	-
1816	-
1817	neznám
1818	reklama – letáky v ordinacích lékařů
1819	-
1820	nebud' obět'
1821	video, dokumenty, pohovor
1822	e-bezpečí, divadla, oslovení policistů
1823	alena černá, kyberšikana
1824	-
1825	-
1826	doporučila bych film V síti.
1827	žádné
1828	e-bezpečí, V síti, člověk v tísní

1829	pronásledování pomocí dig. Technologií
1830	-
1831	neznám konkrétní projekty
1832	jeden svět na školách, člověk v tísní
1833	-
1834	-
1835	-
1836	-
1837	projekty prevence každý rok
1838	web Rangers
1839	-
1840	-
2010	-
2011	problém s komunikační bariérou = nedostatek informací. Rozdíl neumí rozlišit PŘÁTELE x přátelé? inkluze žáků do běžných ZŠ, kde jim málo lidí rozumí – nemůžou se svěřit
2012	porucha komunikačních dovedností. Z toho vyplývá nedostatek informací, do "přátel" si přidávají každého, neodhadnou někdy důsledky svého chování
2013	malý zájem okolí, málo kamarádů
2014	žáci mé třídy jsou zranitelní. V malém kolektivu jsou chráněni a mají malou sociální zkušenost. Vzhledem k obtížím, které mají mohou mít špatné zkušenosti v novém školním prostředí a lze snadno zneužít jejich důvěru.
2015	nedostatečné seznámení s riziky, naivita odpovídající věku, nedostatečná kontrola ze strany rodičů apod.
2016	-
2017	-

2018	-
2019	-
2020	-
2021	děti se speciálními vadami jsou ohroženy téměř všechny (jsou zapojeni RO + ost. kolegové)
2022	-
2023	zkušenost: ne přímo kyberšikana: do dětské hry stále prostupovaly porno obrázky – kreslení, které jsem zachytila a pak spolu s počítačovým expertem ze školy zablokovala a nahlásila. Informovala jsem rodiče
2024	-
2025	-
2026	neznají záludnosti internetu, nejsou schopné předvídat důsledky, neumí odhadnout podvody dospělých
2027	nejsou příliš sociálně zdatní, jsou důvěřiví, neumějí se bránit
2028	odlišnost, důvěra
2029	většinou se jedná o žáky, které se stanou oběťmi u jiné šikany
2030	naivita, důvěřivost, nezkušenost
2031	sluchové postižení, zhoršená orientace v mezilidských vztazích, důvěřivost, snaha navázat přátelství (za každou cenu)
2032	naivita, nedostatečný všeobecný přehled
2033	funkční gramotnost snižená, IQ na hranici normy (dolní), naivita, nezkušenost, narušené sociální vazby
2034	kvůli své sluchové vadě, nerozumí dobře všemu, co na internetu, hlavně soc. sítích, vidí. jsou snadněji ovlivnitelní
2035	-
2036	snížení porozumění, uvědomění následků, míra naivity, nedostatek informací. z více kanálů (rodiče, media)

2037	příprava šitá na míru> individuální přístup, počet ve třídách do deseti, otevřené hodiny třídnická, logopedie, jazyk a řeč
2038	hůře rozumí psanému textu. Neumí zacházet s informačními technologiemi (např. nastavit správné zabezpečení). Jsou důvěřivý až naivní
2039	neumí se adekvátně bránit (sluch). Bojí se oznámit – spíše se svěří spolužákům a potom teprve učiteli
2040	jsou sociálně ohroženou skupinou, nekryjí si svá hesla k účtům
2110	-
2111	stejně jako u obětí (2010)
2112	stejně důvody (2011)
2113	-
2114	někdo by je navedl a zneužil jejich důvěry
2115	nesprávné vzory – filmy, literatura, okolí, pocity méněcennosti
2116	-
2117	-
2118	-
2119	-
2120	-
2121	těžké určit i předurčit (možná ti, kteří nemají dobrou komunikaci s RO atd.)
2122	-
2123	rádi škádlí spolužáky, rozumem to ovšem nepoberou. Provokují slabší. Tráví hodně času na internetu
2124	-
2125	-
2126	-

2127	z touhy oplatit někomu nějakou křivdu
2128	mají pocit méněcennosti> chut' zažít pocit moci
2129	poruchy chování
2130	touha po moci, ovládání ostatních
2131	frustrace ze sociální neúspěšnosti, soužití se slabšími dětmi, zhoršená orientace v online prostředí (neschopnost vystihnout co už je nebezpečné)
2132	nízké sebevědomí, osobní problémy, asociálnost
2133	kompenzace vlastních komplexů, snaha ponížit slabšího, frustrace
2134	-
2135	-
2136	ne
2137	agresor – rád se zviditelňuje a chce vládnout slabším * v normálu byl šikanován a nyní to vrací nejslabším! Fůj!!! Oběť – jsou psychicky labilní a zranitelní na první pohled
2138	někteří nedomyslí důsledky svého jednání
2139	-
2140	závist, nevyzrálost, špatné sociální citění
2210	ve spolupráci s odborníky – preventista, vých. poradce
2211	důsledně!
2212	stejně jako bod 13 (1312)
2213	vysvětlila bych jim nutnost informovati. Stejně jako s agresorem
2214	vysvětlit jim negativní vliv kyberšikany nejen na oběť, ale i na agresora
2215	individuální zjištění skutečnosti, rozbor pocitů, vysvětlování nebezpečnosti
2216	-
2217	rozhodně bych je poučila, že toto chování a jednání není správné a je trestné

2218	vše bych řešila s ředitelem školy a s výchovnou poradkyní
2219	rozhovor dle závažnosti
2220	povídání se o tom, proč je dobré zasáhnout> někomu o tom říct a nebýt pasivní
2221	vysvětlovala a formou hry zapojit celou třídu
2222	dialog, knihy, internet, divadla, návštěva policie
2223	rozhovory, doporučená literatura. Pokud je možnost dramatická simulace. Vyhledávání pomoci u spg. Pedagogů, psychologů, policie
2224	-
2225	-
2226	přednáška, výchovný poradce, debata
2227	snažila bych se s nimi o situaci hovořit a nabádala bych je, aby nebyli pasivní, aby se nebáli zastat se šikanovaného a pomoci mu, případně aby věděli, že mají o šikaně informovat dospělého, že to není "žalování"
2228	rozhovor
2229	záleží na situaci. Vždy jsem se snažila vlévat, že přihlížet zlu, znamená zlo podporovat
2230	přenechám toto třídnímu učiteli a metodikovi prevence
2231	snažila bych se je z této pozice přesunout do role těch, kteří budou pomáhat, aby pochopili, jak velký problém je být přihlízející
2232	preventivní programy
2233	spolupráce s SPC, metodikem, beseda, modelové situace
2234	vysvětlila bych jim, že kdo nepomůže oběti a jenom přihlíží, je skoro stejně vinen jako ten. Kdo šikanuje
2235	individuální přístup
2236	opět: promluva, informovanost, prevence, výchovný poradce s metodikem a vedení školy

2237	rozebrali bychom spolu souvislosti> děj, role záporáka a kladňáka, prevence> předcházení> vlastní názory na kyberšikanu
2238	diskuze o tom, co v takovém případě dělat, komu se svěřit, na koho se obrátit
2239	-
2240	uklidnit je, nezveličovat situaci